

GHENDTSCHE TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W

33e jaargang nr. 3

mei-juni 2004

INHOUD

- Jos D'hollander: Clocke Roeland, een eeuwenoude geschiedenis.	134
- Louis Maeterlinck: Inventaire Archéologique - Fiche N°87 De Verrijzenis, door Gaspard De Craeyer.	150
- Pierre Kluyskens: Francisco Castel-Rodrigo.	151
- Huguette Taymans: Een onbekende pater?	155
- Luc Devriese: Snelle fietsers aan het eind van de jaren 1800.	163
- Erik Dekeyser: De familie Mast van de Vrije Schippersnering en van de Vrije Nering der Wijnschroders. (1)	165
- W.L. Braekman: Schimplied op de Gentse bisschop Vandernoot (1727).	175
- Bert Vervaet: Twee Zaffelaarse biechtstoelen in Gentse Sint-Baafskathedraal.	181
- Alexander-Karel Evrard: Verdwenen monumenten.	184
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 5 Juli.	187
- Bert De Carne: Het stookgebouw van de Gentse universiteit St-Pietersnieuwstraat.	194
- Bibliografie.	198
- Vraag en Antwoord.	199
- Lezers schrijven ons.	200
- Jan Cleppe: Gênsche Prâot.	201
- Alfons Van Werveke: Oudheidkundige kroniek	202
- Dit bestaat niet meer.	204

CLOCKE ROELAND, EEN EEUWENOUE GESCHIEDENIS

De naam 'Gent' klinkt even fel als haar beroemde banklok Clocke Roeland. Big Ben roept de associatie op met Londen. De Londense Parlements klok Sir **Big Benjamin Hall** (gegoten in 1856, na barst in 1858 hergoten) weegt 13.200 kg en kreeg als commentaar '*It is pity that the bell is not as fine as it is famous*'. De Amerikaanse Liberty Bell *who proclaims liberty from the birthplace of the American nation*, werd in 1752 gegoten door Pass & Stow van Philadelphia, maar barstte na de eerste hamerslag. Zowel de Engelse als de Amerikaanse hebben qua wereldfaam een geduchte concurrente aan de Gentse Roeland. De oudste van de drie - de Gentse - blijft de onuitwisbare personificatie van de exuberante macht die deze stad, de machtarm van Vlaanderen in de late middeleeuwen (na Parijs de grootste stad van West-Europa benoorden de Alpen) ooit bezat. Clocke Roeland werd de gevreesde klok, synoniem van de stedelijke macht, nu bijna driekwart millennium geleden. Haar symboolwaarde was een doorn in het oog van de Gentenaar Keizer Karel V.

Roeland: de stem van strijd om macht en vrijheid

Het Gentse belfort en Clocke Roeland zijn met elkaar verbonden gelijk een Siamese tweeling. Als gevolg van de Gulden Sporenslag klonk de roep om een nieuw belfort en om een nieuwe stormklok die te wapen riep, steeds harder. De Gentse banklok moest bovendien een naam krijgen, en dat gebeurde voor het eerst. Het werd de naam van de legendarische held die '*gheheeten es Roeland*'. Eeuwen vroeger kreeg de paladijn Roeland, de held uit het leger van Karel de Grote, een nieuw leven in *La Chanson de Roland*. Later volgde ook nog een Engelse versie ervan in een bewerking van Tuold, de abt van Malmesbury (1). Deze bewerking gebeurde naar aanleiding van de vermaarde Slag van Hastings, die in 1066 gewonnen werd door zijn neef Willem de Veroveraar. In de 12de eeuw werden dan de kruisvaarders opgeroepen om zich 'net als Roeland' met ware doodsverachting te wijden aan de '*gesta Dei per Francos*'. In 1302 zorgde de Gulden Sporenslag voor een sociale omwenteling. *La Chanson de Roland* werd in een Middelnederlandse bewerking een van de populairste sagen uit zijn tijd. Het stond vast: de Gentse ambachten zouden de doodsverachtende legeraanvoerder Roeland ook laten voortleven in hun nieuwe stormklok die, na de val van het Leliaertsgezinde stadsbestuur in 1302, zijn naam moest dragen. Hoe populair de *Roeland(sage)* onder de bevolking wel was, blijkt uit de namen van zoveel Gentenaren die toen Roeland heetten. Waren er bij *de Flamengs* uit het leger van Hruoland (Roeland) ook Gentenaren? Het is best mogelijk. Karel de Grote had een 'oorlogsvloot' in Gent liggen en zijn schoonzoon was o.m. ook

abt van de Sint-Baafsabdij. Er waren sowieso degelijke contacten. Enkele decennia na de voltooiing van het Gentse belfort, stond er rechtover de Koutersteeg nog een *huus ende erve, gheheeten Ronchevale....*

Een passus uit het Rolandslied mag hier zeker niet ontbreken. Spijts alle emoties komt het lied bijzonder statisch over, vergelijkbaar met de middeleeuwse geest van de zusterkunsten uit die periode: uiterlijk een wat naïeve structuur zoals oude miniatures dat ook kunnen zijn. De aritmische verzen lijken bijna ‘verontstoffelijk’.

*Doen setti den horen te monde
Ende blies eene corte stonde,
Dat hem dede onsachte
Eer hi den luut ut brachte.
Carel hoordet daer hi was,
Ende wert ghewaer das,
Dat Roelant nemmeer en mochte,
Alsoe sprac Kaerle te hant:
‘Ic wet wel dat Roelant
Ons saen ghebreken sal.
Dat es mi een groot ongheval.*

Het gieten van klokken gebeurde traditioneel in de abdijen. Het waren niet alleen bastions van wetenschap en cultuur, maar ook ambachtelijke werkhuizen. De archeologische vondsten uit 2002 van verbrand leem op het Sint-Pietersplein, wijzen op lokale metallurgische activiteit uit de 12de of begin 13de eeuw, toen deze locatie nog abdijgebied was. Het is bijna zeker dat de oudste Gentse banklok gegoten werd door de monniken van de Sint-Pietersabdij. De monniken die hun gietwerk als de meest authentieke gemeenschapskunst van de middeleeuwen zagen, signeerden hun klokken nooit. Naar het einde van de middeleeuwen echter kwam het klokkengietersambacht geleidelijk in handen van leken. Dit betekende een grote verandering, niet in de giettechniek maar wel in de presentatie van het product klok. De gieters stapten uit de anonimiteit. Ze moesten zelf hun waar aan de man brengen en zorgen dat ze met hun werk het jaar rondkwamen voor hun levensonderhoud want er kwam concurrentie op de markt. In de vroege 14de eeuw verschenen de eerste namen van lekgieters op de klok. Het waren vermoedelijk Gentenaren: Jan van Ludeke en Jan van Roosbeke.

De gilden hebben niet eens gewacht op de bouw van de luidklokkenkamer (derde verdieping), laat staan op de voltooiing van het belfort, om ‘*hun clocke die gheheeten es Roeland*’ te laten gieten. Men moest ze zo snel mogelijk kunnen gebruiken (rekening *vanden clepele vander banclocke te makene*). Heeft ze dan in een voorlopige grondcampanile gehangen? Het is mogelijk (2). Vrijstaande

campaniles, ook met een tijdelijk karakter, waren toen zeker niet ongewoon. Drentse klokkenstoelen waarvan er vandaag nog een paar bestaan, zijn er een mooi voorbeeld van (3). Rekeningen van een voorlopige campanile werden in het stadsarchief niet gevonden, alhoewel Clocke Roeland in 1315 terug in de rekeningen wordt vermeld. Anderzijds werd de nieuwe banklok ook niet meer opgehangen in de Sint-Niklaastoren... Er was blijkbaar een compromis gevonden tussen het patriciaat en de ambachten, want ook al was de Roeland reeds luidklaar in 1314, toch bleef de Sint-Niklaastoren nog deels dienst doen als belfort. Meer zelfs, toen het tweede belfort in 1380 operationeel was, bleven de torenwachters nog generaties lang hun functies uitoefenen in de toren van de Sint-Niklaaskerk. Bij de verhuis van de torenwachters naar het belfort in 1442, fungeerde Roeland reeds 118 jaar (met de functies van *stormklok* (1314?), *banklok* en *triomfklok* (1324), *uurklok* (1378), en *brandklok* (1442)). In 1552 werd ze ook *beiaardklok*.

Alhoewel de naam Roeland in het randschrift van de klok was gegoten, bleven de officiële documenten bijna nog altijd spreken over de *bancklocke* of de *grootte clocke*. Henri Nowé, in leven conservator van de oudheidkundige musea en stadsmonumenten, stelde vast dat de naam Roeland in de rekeningen van de stad Gent tussen 1315 en haar versmelting in 1659 amper driemaal wordt vermeld. Dankzij een kopie die in 1429 van haar randschrift werd gemaakt (4) kennen we de volledige tekst: *Deum : time : jnt : jaer : ons : Heeren : Doem : screef : m : ccc : XIV : jnt : Scependom : van Willem : Veer : ende : heure : ghesellen : jn : wedemaend : maecte : dese Clocke : Meester : Jan : van : Ludeke : ende : Meester : Jan : van : Roosbeke : Die : gheheeten : es : Roeland : als : mense : luidt : es : storme : int : landt.*

Jacobus Meyerus (1491-1552) schreef erover: "*Gandavi suspenditur ea campanae ex turre (quam vocant gentiliter Beelfroot) ... nomenque illi impositum Rolandus*" (5).

De invloed van het epos of van Clocke Roeland is bijvoorbeeld waar te nemen in de schepenlijsten (*Roelant van Wedergrate*, *Roelant vanden Echaute*, *ridder Roelant de Baenst*) en ook in huizen. In het Schepenhuisstraatje in 1412 stond het huis '*den Roeland*'.

Reeds in de loop van de 14de eeuw drong de faam van Clocke Roeland door in andere Oud-Nederlandse steden. Bijvoorbeeld Nederlandse klokkenexperts zoals Meester Kerstiaene en zijn zoon Pieter uit **Middelburg** waren in 1327 naar Gent gekomen "*omme de bancklocke (Roeland) te beziene*". In 1503 kreeg de **Utrechtse** klokkengieter Geert van Wou de opdracht om "*tot Ghent daer om te reysen om die maet daer op te nemen, opdat hy te sekere ons daer in voldoen mach*". Hij moest een stormklok gieten voor de Sint-Bavo in **Haarlem**,

die dezelfde naam zou dragen als haar Gentse voorgangster. Haar randschrift luidt:

*Roelant die groot is myn naem,
Tot Godes dienst ben ic bequaem
Ic luyde somtyds ten brande,
Of alst saem is van viande.
Gerit van Wou die mij goot
MCCCCC ende drie jaer nae Gods geboort. Amen.*

Roeland stond ook voor spirituele navolging door de stormklok of groote clocke van **Breda** die in 1511 werd gegoten, maar die in 1694 samen met de toren van de Grote kerk verloren ging. Ze droeg als randschrift:

*Myn naam is Roelant.
Als ic luy aan eenen kant,
dan is tof Breda allarm of brant.
Als ick ga aan beyde syden,
dan is Breda in groot verblyden.*

Als bijschrift stond erop: *Die tot Breda in vreught wil leven
Die moet de vrouwen de overhant geven.*

‘Wij verclaren oick gheconfisceert ... de clocke ghenoeempt Roelandt’

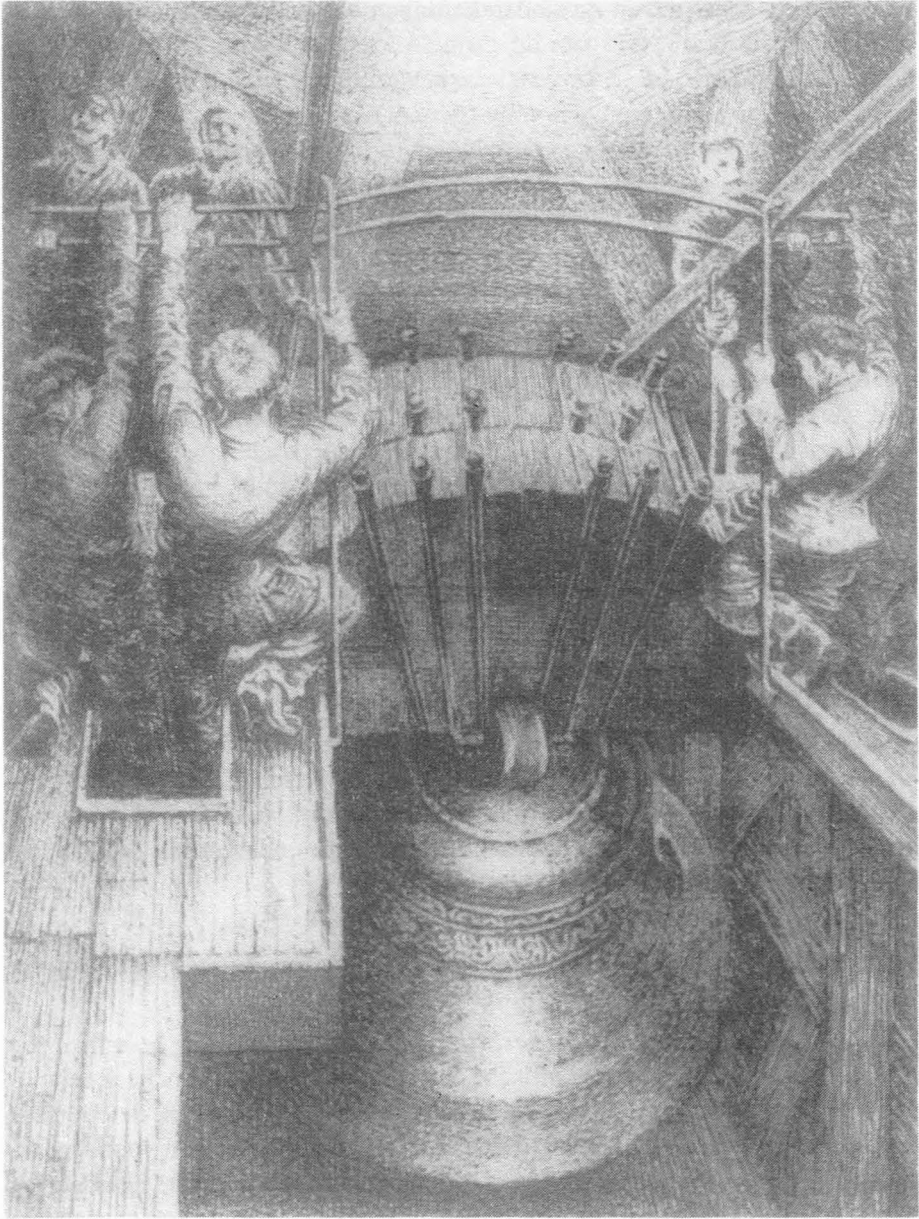
De Gentenaren waren de laatste gemeentenaren in de Zeventien Provinciën die zich hardnekkig bleven verzetten tegen het centraal gezag, dat van Keizer Karel V. Hij brak de politieke macht van Gent door de stad de Karolijnse concessie op te leggen. Die bevatte ondermeer het verbeurd verklaren van al de privileges, waaronder het privilege van het klokkenrecht, ingeleid met het verdict: “*Wij verclaren oick gheconfisceert ... de clocke ghenoeempt Roelandt ... ende de voorseide clocke onthanghen*”. Als geboren Gentenaar wist hij, dat hij de Gentenaren hierdoor ook symbolisch op een bijzonder harde wijze trof. Clocke Roeland werd uit haar stoel gelicht en naar beneden gebracht, maar de partij van de Gentse centralisten wist de keizer toch te vermurwen om de groote clocke te sparen door “*schoon spreken ende deerlijk zien*”. De opstand tegen haar keizer betekende de laatste krachtige stuiptrekking van de middeleeuwse zelfstandigheidspolitiek van ‘Ganda, Galliae Belgicae civitas maxima’. En toch. Spijts kommer en kwel herstelde de gehavende stad zich geleidelijk. In 1552 werd het klokkenspel manueel bespeelbaar gemaakt via een klavier. De klokken werden meer dan voorheen geïntegreerd in het volks- en het stadsleven, en Clocke Roeland kreeg naast haar luidfunctie nu ook een muzikale functie als beiaardklok.

Clocke Roeland ‘getemd’ ?

Als luidklok bleek Clocke Roeland een klok te zijn die moeilijk te luiden was. Het luidprobleem vond zijn oorzaak echter in drie factoren: de ophanging van de klok aan een rechte luidas, het klokkenprofiel dat *so lancworpich is* (waardoor haar slingerbeweging van haar uiteinde groter is dan bij een andere klok van hetzelfde gewicht) en een voor die tijd zeer zware klok (ze woog 12.495 ponden).

Bij een rechte as schommelt de klok zoals een slinger in een uurwerk of zoals een schommel. Het draaipunt ligt bovenaan, in de kop van de klok, waardoor haar volle gewicht onder de as zwaait. Met andere woorden, de straal van de cirkel die ze maakt bij haar opzwaai, is gelijk aan de hoogte van de klok. Daardoor slorpt het kloklichaam veel meer energie op dan een klok met krukas (die komt verder aan bod), en luidt niet alleen trager maar ook krachtiger. Men kan zich gemakkelijk voorstellen dat, wanneer het opzwaaiende gevaarte zijn uiterste horizontale positie heeft bereikt, het zich als het ware uit zijn lagers wil losrukken. De horizontale kracht bedraagt 1/2 het klokkengewicht. Bij Clocke Roeland is dit ongeveer 9 ton. In neerwaartse beweging (verticale kracht) bedraagt de reactiekracht 3 x het klokkengewicht, wat bij Clocke Roeland een kracht van 18 ton teweegbrengt. Dit luidsysteem gaat gepaard met een vliegende klepel. Bij een vliegende klepel is de klepelbeweging altijd iets achter op de beweging van de klok. Wanneer de klok in haar horizontale positie (90° van de verticale positie) een fractie tot rust komt, vliegt de (zware) klepel met lange staart (de ‘klepelvlucht’) verder omhoog tegen haar hoogste aanslagpunt en ketst onmiddellijk terug. Daardoor ontstaat een felle aanslag. Op dat ogenblik staat de ‘mondopening’ van de klok volledig naar buiten gericht, wat de draagkracht van de klokkenklank nog vergroot. Dit luidtype vraagt veel energie bij een zeer zware luidklok. Clocke Roeland werd daarom aanvankelijk op twee manieren geluid: met het touw en tegelijk met de voet. Hoe werkte dit combinatiesysteem? Drie groepen van twaalf man wisselden elkaar af. Er waren acht klokkenluiders die de klok met de voet ‘staken’ vanop de klokkenstoel. Links en rechts van de klok waren planken aangebracht die in verbinding stonden met de draai-as. De klokkenluiders gaven telkens op het daartoe geëigende moment een duw op de plank om het gevaarte te bewegen. Voor zeer zware klokken had men uiteraard heel wat mankracht nodig om ze op luidhoogte te kunnen brengen. Daarom kregen ze hulp van vier klokkenluiders die een verdiep lager stonden en de klok ook met het luidtouw luidden.

Clocke Roeland luidde 2 maal daags tijdens een krijgstoet. Een stadsrekening van 1476-77 (F°297) vermeldt: *betaelt de beyaerders tot 36 personen, die de groote clocke up dBeelfroid staken (met de voet) ende luudden (met het luid-*

Het luiden van de stormklok. Om ze op luidhoogte te brengen had men minstens 8 klokkenluiders nodig die de klok "staken". (nl. met de voet) ende luidden. Ets. van Raf Coorevits.

touw), *ten tyde als tvolc van wapenen van deser stede ende van der casselrye van der zelve stede uut trocken ter reyse waert ...* Maar in het laatste kwartaal van de 16de eeuw gaven de stadsrekeningen een totaal ander beeld van de mankracht die nodig was om de groote clocke te luiden. "*Betaelt de zes clockluuders deser stede ... ghejont voor een gratuyteit vandat zy een huur lanck gheduurende, gheluut ende getorden (getrapt) hebben de groote clocke upden belfort deser stede, in teken vander triumphhe ...*" (stadsrekening van 1586). De klok werd later enkel met de luidreep geluid door twee groepen van drie klokkenluiders die elkaar afwisselden, zoals bijvoorbeeld het klokkenluiden vandaag gebeurt in de Dom van Praag (6).

Wat was er aan de hand? Men liet zich kennelijk leiden door het nieuwe **luid-systeem van Da Vinci**. Die had omstreeks 1495 de krukas ontworpen. Dit is een omgebogen as (zoals een omgekeerde U-vorm) waaraan de klok is bevestigd. Ze 'steunt' op twee krukken 'waartussen' de klok hangt. De astappen bevinden zich aan de onderkant van de 'krukken'. Met andere woorden, de klok steekt met kop en schouder boven haar astappen uit, zodat het gewicht boven de tappen (het draaipunt) een tegengewicht vormt met het gewicht eronder. Da Vinci schreef: "Zorg dat de tappen van de krukas zo laag liggen, dat ze bijna op gelijke hoogte komen als het midden van de klok. Zorg echter dat het deel onder die tappen tien pond meer weegt dan het deel daarboven. Een kleine jongen kan de klok dan luiden. Naargelang de 'onderzetting' groter wordt, verminderen de reactiekrachten (7).

Da Vinci's systeem maakte het mogelijk de reactiekrachten te regelen door de hoogte van de krukken ('de onderzetting') aan te passen. De onderzetting bedraagt doorgaans 1/3 van de onderdiameter van de klok. In 1543-1544 ging men kennelijk in die richting, zij het met een beperkte onderzetting (8). Clocke Roeland was 'getemd'.

Schaemteloos, sicaneus, ongoddelick, doleus en frauduleus: het complot tegen Hemony

'*Dat geen Gentenaar haar wilde verbrijzelen en een vreemdeling haar beul zou zijn*' is een 19de eeuwse romantische interpretatie van het Clocke Roeland-verhaal. Dat gieters uit eigen midden, zelfs geboren Gentenaren, de opdracht om de nieuwe Gentse stadsbeiaard te gieten, aan hun neus zagen voorbijgaan, zou echter onverkwikkelijke gevolgen hebben voor Meester Pieter (9). Hij kreeg bovendien de opdracht om nog drie zware luidklokken te gieten '*soo goet suijsver van thoon ende harmonieux dat sij sullen ten thoone ghestelt worden ende ten jugemente van allen...*'. Op 29 mei 1660 goot hij de eerste luidklok. Ze woog 4.459 kg en had een slagtoon A°. Het was de zwaarste klok die hij tot dan toe had gegoten. Toen ze werd bovengehaald en uit haar verkoelde mantel werd

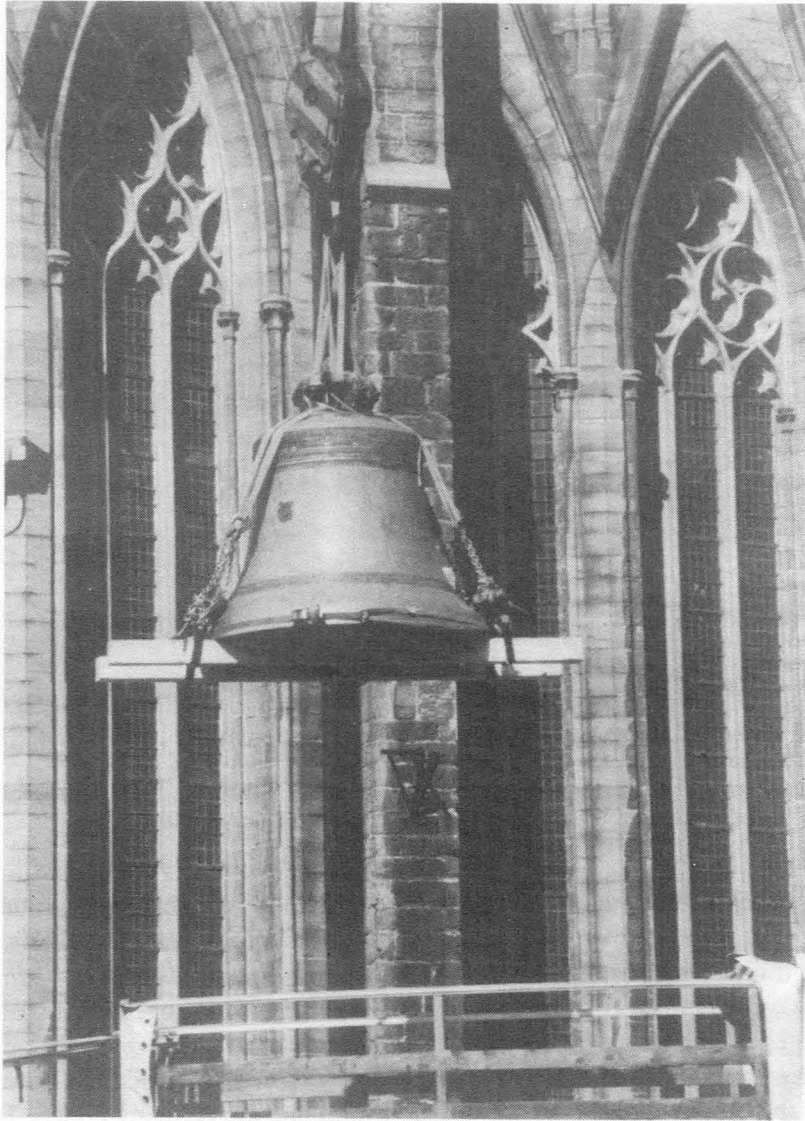
bevrijd, staken de gietbramen nog uit haar schouders maar kon de gieter opgelucht ademen voor de mooie geut die hij had gerealiseerd. Op 5 augustus 1660 ging Pieter Hemony nog een stap verder en waagde hij zich letterlijk aan een vuurproef: hij goot de zwaarste klok die ooit een gietkuil van Hemony zou verlaten. Toen het gloeiend metaal zich sissend een weg baande naar de gietkuil, spoten er na enkele ogenblikken metershoge vlammen uit de luchtgaten, terwijl ondergrondse geluiden rommelden alsof ze alle momenten ging ontploffen. Eerst werd er gebeden. Daarna trad een doodse stilte in. De klokspijs die hij gebruikt had, was die *'de doove clocke'* van de Gentse gieter Lefebure (Lefevere). Een paar dagen later werd de Grote Triomfante uit de gietkuil gehaald en werd ze opgesteld zodat iedereen haar goudgeel glimmende vormen kon bewonderen. De klok woog 6.050 kg. Justus Billet noemde ze de 'Grote Triumfante' en ze erfde in de volksmond onmiddellijk de naam 'Roeland'. Op 1 oktober 1660 kwam de laatste luidklok voor het belfort aan de beurt, de Bertholf. Hemony waakte erover dat de drie triomfanten perfect aansloten op de toongamma van de beiaard. Gedurende de periode dat hij ingeschreven was als Gents poorter, goot hij meer klokken dan al zijn plaatselijke concurrenten samen en dat viel niet in goede aarde. *Nydigheyd en affjonstigheyd* zouden hem de das omdoen. Het naïef opgesteld contract waarin stond dat zijn klokken de beste waren *die inde weerelt soude connen ghevonden worden*, liet alle ruimte open voor interpretatie. Dat was de zwakte van het contract. De Gentse kroniekschrijver Bernardinus de Jonghe, (1674-1749) een dominicaan die in hetzelfde klooster verbleef als dat van de campanoloog en musicus Phillipus Wyckaert (1620-1694), stelde een uitvoerige kroniek op over deze onverkwikkelijke zaak. De Jonghe noteerde wat hij van Wyckaert had gehoord, en wat hij via diens aantekeningen te weten kwam. Het verhaal kwam er op neer dat een paar Gentse 'muzikanten' oordeelden dat de drie triomfanten niet voldeden aan de toonzuiverheid (sic). Er werd grof geschut bovengehaald (10). Het was echter precies wat enkele schepenen vermoedden *"dat de nydigheyd en affjonstigheyd ook onder de grootste meesters dikwils plaets vind, waer door afgekeurd en voor kwaed verklaerd word hetgeen redelyk goed is"*. Hemony aarzelde daarom niet om deze handelwijze *"schaemteloos, sicaneus, ongoddelick, doleus en frauduleus"* te noemen. Maar dit grof tegengeschut zette - hoe gerechtvaardigd ook zoals nu gebleken is - kwaad bloed bij enkele edelachtbare heren die deze uitspraak *"niet lydelick in eene wel ghereguleerde banck van justitie"* zouden toelaten. Ze vonden **dat Hemony in het openbaar "bid-dende Godt ende justitie vergiffenisse met ongedeckten hoofde ende gebogen knien" moest vragen**, aldus de Jonghe. Maar Hemony dacht er niet aan, omdat hij de valkuil van zijn belagers kende. Het pijnlijk gevolg was dat hij nooit het resterende saldo van 665 lb. 1s. 2 gr. voor zijn werk mocht ontvangen. In 1664 besloot hij terug naar het Noorden te trekken en vestigde hij zich defini-

tief in Amsterdam aan de Keizersgracht,454, bij zijn broer Frans die intussen ziek was geworden.

In 1667 werd Pieter Hemony tot officiële klokken- en geschutgieter van de Stad Amsterdam benoemd. Hij goot er met succes nog de beiaarden voor Mechelen, Oostende, Diest, Hulst, Leiden, Gouda, Darmstadt, Hoorn, Weesp, Enkhuizen, en - samen met zijn broer - de beiaarden van Utrecht (Dom), Stockholm, Maastricht, en Amsterdam (stadhuis). De stad Brugge deed in 1672 via Wyckaert nog een beroep op *Mr Pieter Hemony, clockgieter van Amsterdam, alhier ontboden omme toverslaen ende estimeren het argieten vanden beyaert deser stede* (11). Maar tijdens de gesprekken met het Brugs stadsbestuur, bleef hij onverzettelijk en wilde onder geen beding nog uit Amsterdam wijken. Hemony wou alleen nog een beiaard leveren die hij in ofwel in Amsterdam goot, ofwel in Amsterdam in voorraad had. Uiteindelijk deed Brugge dan beroep op Hemony's leerling, Melchior de Haze. Gedurende heel zijn leven heeft Pieter Hemony tevergeefs getracht de niet betaalde termijnen op zijn Gentse triomfanten te innen. Op 22 augustus 1676 bracht hij zijn zaak voor het Hof van Vlaanderen. Tevergeefs! Men hield zich eerst bezig met procedurekwesties en op 2 juni 1677 verklaarden verweerders zelfs dat Hemony veroordeeld diende te worden om de schade die de stad had geleden en nog zou lijden (!). Bovendien werd hij ook aangemaand de proceskosten te betalen indien hij zijn contract niet naleefde. In 1677 goot hij evenwel nog acht klokken voor zijn vriend Antoine de Loose, de abt van Ename. Toen hij overleed was men nog geen stap verder. Hij was eenenzestig jaar toen hij te Amsterdam op 17 februari 1680 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam werd begraven. Hij werd overluid met zijn eigen klokken.

De spanning was te snijden: Pieter Hemony postuum in ere hersteld

Is schoonheid subjectief, dan zijn er ook objectieve waarnemingen die oriënterend kunnen werken om de schoonheid of wat ertoe leidt, beter te begrijpen. Dat geen enkel gieter **vóór de Hemony's** in staat was om klokken wetenschappelijk te stemmen, daarover bestaat geen discussie. Hun stemkunst was hun label die hen in de beiaardwereld promoveerde tot '*Stradivariussen van de beiaard*'. Pieter Hemony werd gekapitteld door een paar inferieure goden die hem in een val hadden gelokt. Hemony heeft uit zelfrespect nooit een probleem gemaakt over het hergieten van een klokje wanneer hij dat zelf nodig achtte, zoals hij liet uitschijnen in zijn brief van 16 september 1677 aan zijn vriend Antoine de Loose, de abt van Ename. Kleine klokken zijn meest gevoelig aan gevolgen van mogelijke oxyde-insluiting of een andere gietkwaal, waardoor het stemmen problemen kan opleveren. De heissa rond Hemony's klokken was een intrige. Een tegenexpertise werd niet eens in overweging genomen. De mening van bijvoorbeeld de befaamde campanoloog en musicus Philippus Wyckaert,

Cocke Roeland van Hemony wordt weggehaald voor restauratie.

die in tal van klokkenkeuringen werd betrokken, kwam nu niet aan bod (12). Ook die van de Gentse stadsbeiaardier Lodewijk Gleize, voorheen organist en stadsbeiaardier van Mechelen werd niet gehoord, noch die van Lodewijk Toussaint. Bernardinus de Jonghe: *“De muzykanten van Gend zyden dat hy (Hemony) aen zyn contract niet voldaan had; verre van daer, zegden zy, de dry groote clocken van S. Baefs (zekerlyk de tweede en de derde) gaen de dry clocken van het Belfort in goedheyd van klanck te boven”*.

Clocke Roeland (de Grote Triomfante) van Hemony bij de Koninklijke Eysbouts (Nederland) klaar voor de restauratie. De grote barst is duidelijk te zien.

Van links naar rechts: Bert Augustus (Directeur Koninklijke Eysbouts), Jos D'hollander (Erebeiaardier), Geert Van Doorne (Dienst Monumentenzorg). Oktober 2002.

Toen de gebarsten Hemony nog op haar sokkel stond (vóór haar restauratie van 2003) zijn we een kijkje gaan nemen in de klokkentoren van Sint-Baafs. Dat men struikelde over relatief subjectieve gegevens als ‘*goedheid van klanck*’ (klankzuiverheid en volle sonoriteit) heeft ons via enkele zogenaamde ‘objectieve gegevens’, toch wel verbaasd, alhoewel beoordelingen over vroegere toestanden erg moeilijk zijn. Bij de laatste restauratie in 1982 werden de boventonen van de gewraakte *Filips*, de tweede triomfante die Hemony goot in 1660, elektronisch opgemeten. De stemming was correct. De vergelijking qua sonoriteit (*volheid van klanck*) van de tweede Hemonyklok (*Filips*) met de tweede Delcourtklok (*Mariaklok*) valt ook qua gewicht nadelig uit voor de Delcourtklok. Ze weegt namelijk 460 kg lichter dan de *Filips* en kan dus eigenlijk nooit zo sonoor hebben geklonken als haar afgekeurde ‘zusterklok’ van het belfort. Tot onze verbazing stelden we vast dat de in de hemel geprezen bourdonklok van 5.500 kg, de Bavo, gegoten door Delcourt in 1636, opgelapt werd (!) door C.L. Teirlinck uit Zegelgem-Brakel (13). In de omgeving van dezelfde plaats schilfert het brons af waarvoor Teirlinck wel verantwoordelijk

kan gesteld worden. De overige door de *'muzykanten van Gend'* geprezen Delcourtklokken werden reeds in de 18de eeuw hergoten door Jan Pauwels. Maar keren we terug naar het belfort en de heisa rond Hemony's triomfanten van 1660. De kromhoornist van het Koninklijk Hof, Balthasart Richart, vond dat Roeland en Bertholf om hun *'dooven en aerdschen klank'* moesten hergoten worden. Bertholf is een mooi zingende klok. Geen beiaardier begrijpt waarom ze niet zou deugen. Het oud verhaal over Roeland kwam op 22 januari 2003 de ontknoping nabij. Met ongemene spanning keken we uit naar de ultieme testen op de *'gewraakte'* en *'belaagde'* Grote Triomfante die omwille van haar barst in 1914 zolang onaangeroerd bleef. We konden in de klokkengieterij van de Koninklijke Eysbouts niet alleen horen maar (via high-tech-controle) ook *'zien'* dat de belaagde Grote Triomfante van Pieter Hemony helemaal niet moest worden bijgesteld, laat staan hergoten worden zoals Richart destijds eiste. Volgens de Nederlandse campanoloog A. Abbenes zouden de vier kleine *'krassen'* die erin werden gemaakt niet van Hemony zijn en kunnen ze bovendien op die plaats de klank nauwelijks of niet beïnvloeden. Op het grof geschut waarmee langs weerszijden gewerkt werd, gaan we hier niet in en verwijzen we naar noot 17. Op Pasen 2003 heeft de Eerste Schepen Sas van Rouveroi, tevens Schepen van Cultuur van de Stad Gent, ter gelegenheid van de triomfantelijke herintrede van de 17de eeuwse *'Roelandklok'*, Pieter Hemony voor het talrijk publiek officieel terug in ere hersteld al komt het eerherstel drie en een halve eeuw telaar, maar beter laat dan nooit.

De beiaard: thema op de Nederlandse Taalcongressen

De Nederlandse Taal- en Letterkundige Congressen zagen naast de Nederlandse taal ook **de beiaardkunst als een van de laspunten op de breuklijn tussen Noord en Zuid**. Deze congressen gaven onderdak aan een veelkleurig pluimage: de Gentse *Orangistisch gekleurde taalbeweging* met Van Duyse, Snellaert en Willems, de Antwerpse *Vlaams-nationaal romantische taalbeweging* met Van Rijswijck, Consciense, Rooses, Benoit, later de *Mechelse beiaardbeweging* in de schoot van het A.N.V. met Piet Tack, Edward De Keyzer, Jef Denyn. Ook de Noord-Nederlandse letterkundigen en musicologen met dr. Kalff, Mr. Van Riemsdijk, Lodewijk Van Deyssel, Frits Coers e.a. stonden op dezelfde frequentie als hun collega's uit het Zuiden. En het wonder geschiedde: de congressen vormden een drijvende kracht in de aanzet tot de heropleving van onze gemeenschappelijke klokkenkunst. In 1875 zetten de Gentse Orangisten Julius Vuylsteke (1836-1903), Florimond Van Duyse (1843-1910), Paul Fredericq (1850-1920) het eerste Internationaal Muziekfestival te Gent op het getouw o.l.v. Peter Benoit, geestesgenoot van Julius Sabbe (°Gent 1846 +Brugge 1910). Dit muziekfestival congrueerde met de Taal- en Letterkundige Congressen die ook een lans braken voor de vernederlandsing van het muzikleven in de geest van

de traditieën der voorouders. Benoit componeerde zijn geusgetinte cantate 'De Pacificatie van Gent', en zijn cantate 'Vlaanderens Kunstroem' (1877) waarin hij het *Beiaardlied* als een frisse groet plaatste aan alle zingende torens van het aloude beiaardgebied. Het beiaardlied werd een ode aan de vrijheid. De machtig zingende koorzang die het beiaardlied inleidt, is bombastisch van taal, maar blijft - zoals de media ons confronteren met grenzeloze moordpartijen - als mondiaal verschijnsel bloedernstig actueel: *Wilden, geen bloed meer uit schedels gedronken, Allen zij plaats in het daglicht geschonken! Vrijheid en kennis, de Kunst is uw kroon! Licht in de hoofden en lucht aan de harten ...* De essentie van de luchtige beiaardmuziek: *'beiaard, trouw en vertrouwd, noten vol zilver en goud* (Van Wilderode). Op de vraag van de dichter: *En dan, en dan ...?* Vrouwen en kinderen, jongeren en ouderlingen, de hele massa zingt het uit:

*'Dan zal de beiaard spelen van al uw torentransen!'.
... Dan spreidet gij voor d'ogen uw vrijheid, kunst en zeden*

Precies vanaf 1876 weerklonken op de Gentse stadsbeiaard - naast de nog modieuze opera-fragmenten - opnieuw liederen als 'Het Wilhelmus', 'Het Geuzenlied', 'Het Arteveldelied' (Gevaert), *Roosje uit de dalen* (Volckerick), 'Het loze vissertje' (Prudens Van Duyse!), 'Het smidje' (Andelhof), oud-Nederlandse volksliederen en natuurlijk na 1877 ook Benoits 'Beiaardlied'. Aan de Noorderkant net over de grens, zoals bijvoorbeeld in Middelburg en Breda namen de zingende torens Benoits *Beiaardlied* met zijn opwekkende tonen over. Langzaam groeide het besef dat de cultuur van de beide Nederlanden zich tegenover de rest van de wereld ook door het toreninstrument scherp profileerde. In het kielzog van Benoits beiaardlied volgde een stroom van beiaardliederen alhoewel ze de beiaardkunst in essentie niet raakten. Hetzelfde jaar dat Benoit zijn Rubenscantate schreef - 1877 - beklom de Wase toondichter Edgard Tinel uit Sinaai het forum met zijn cantate 'Klokke Roeland' op tekst van Julius Sabbe. Hij won er zelfs de Eerste Prijs van Rome mee. La Libre Belgique en Le Soir schreven: *'Klokke Roeland n'est autre chose qu'un cri de liberté et d'indépendance'*. Tinel zou echter op termijn van koers wijzigen. Hij werd de antipode van Benoit, en spitste zich vooral nog toe op de kerkmuziek (14).

Het Gents vrijheidssymbool – Clocke Roeland - overstijgt de stedelijke en nationale affiniteit

Er ontstonden meesterlijke allusies op de Gentse 'stormclocke'. Felix Timmermans liet ze luiden over alle Vlaamse torens. Ze werd geassocieerd met strijd en vrijheid, met leven en dood. *'En luidden storm voor Vlaanderenland'* van Jos Speybrouck (1891-1956) en *'Peter Benoit, klokkenluider'*, pentekening van Edmond Van Offel (1871-1959) zijn er sprekende voorbeelden van. Welke Gentenaar kent de kleppende Roeland niet, het bronzen beeld *'Hooft hij klept,*

Roelandfantasie. Bronzen beeld van Cyriel Couvreur, in privébezit van Jos D'hollander. Een genummerde prentkaart van dit beeld werd in 1948 verkocht door het K.V.G.D.G. voor het Fonds Klokke Roeland.

te wapen!' van beeldhouwer Cyriel Couvreur (1876-1929)? De Gentse dichter Emiel Van Goethem (1847-1907) schreef een trilogie over Clocke Roeland als de stem van opstand en verzet. In 1876 componeerde Johan Destoop zijn *Klokke Roeland* op tekst van Albrecht Rodenbach. Het is vandaag het stadslied van Gent dat door zoveel associaties en zijn universele vrijheidsgedachte nog sterke emoties oproept. Toondichters bezongen de Gentse klok in hun koorwerken, cantaten en liederen (15). Clocke Roeland oversteeg zelfs haar nationale affiniteit als *'La cloche de Flandre'*, of *'The Bell of Ghent'*. De muziek versterkte haar faam en draagvlak. Jef Denyn zette het Gentse stadslied op de speeltrommels in de Angelsaksische landen waar hij vanaf 1899 elk jaar de versteek deed en zomerconcerten gaf. Verrassend en heerlijk klonk *Klokke Roeland* op het Wereld-Beiaardfestival in de University of California, Berkeley (USA) gespeeld door Sjef van Balkom, toenmalig directeur van het muziekconservatorium van Den Bosch. Naar aanleiding van de inauguratie van de beiaard van het Nationaal Paleis te Mafra (16) in Portugal, klonk het als een groet uit Gent.

Amerikaanse beiaardiers kennen Clocke Roeland ook uit de literatuur van Henry Wardsworth Longfellow, William Gorham Rice, en historicus Percival Price. In 'Historic poem of the Civil War' in 1865 legt de Amerikaanse dichter Tilton President Lincoln een metonymie in de mond, waarin 'the bell of Ghent' als een vrijheidssymbool wordt aanroepen tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsstrijd: *Toll Roland toll!! And Freedom so is safe in Ghent!* (17).

In zijn boek *Carillons of Belgium and Holland* geeft Rice een nauwkeurige beschrijving van Clocke Roeland en herinnert hij aan *The treaty of Ghent* van 1814, symbolisch bekrachtigd door het luiden van de Gentse banclocke en het feestelijk beiaardspel: 'The same carillon which rang out a century ago, will welcome now the completion of a hundred yaers of peace between Great Britain and the United States, begun by the treaty signed on December 24th, 1814' schreef Rice in zijn boek *Carillons of Belgium and Holland* in 1914. De Gentse klok werd in Europa een dankbare bron van inspiratie voor dichters, etsers, schilders en beeldhouwers. In zijn literair meesterwerk *La légende d'Ulenspiegel* (1867) projecteert Charles de Coster (München 1827- Elsene 1879) de vrije geest en het nationaal gedachtengoed in de Klokke Roeland, waarvan de Duitse versie die in 1926 te München verscheen, werd verlucht door Frans Masereel ('Roelandt', die schöne Glocke). De Frans-Belgische dichter Albert Giraud (1860-1929), leidende figuur van 'Jeune Belgique', schreef in zijn boek 'Le Laurier' zijn geïnspireerd gedicht over de Gentse Roeland als '*La Cloche de Flandre*' gesitueerd in de Eerste Wereldoorlog (*L'histoire et la Légende autour de mon battant*). Constant Dratz verluchtte dit werk met een ets van de Roeland die dreigend opzwaait. De Franstalige Vlaming Edmond Broodcoorens schreef '*Le carillonneur des esprits*' (opgedragen aan Charles de Coster) met een reeks gedichten, geschreven tussen 1909 en 1920 (18). De eerste tien gedichten beschrijven de levenscyclus van *Roeland, Bourdon de haine, bourdon d'amour*.

Jos D'hollander
Ere-stadbeiaardier van Gent

NOTEN

(1) Bachrach dr. A.GH., *La chanson de Roland*, in *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur*, Bussem 1980, Deel 2, p. 206-207, en Bachrach dr. A. GH., *Chansons de geste*, op. cit. p. 209.

(2) Willems Leonard Az, *De Sint-Nikolaastoren als oud belfort van Gent*, in *Bulletijn der maatschappij van geschiedenis en oudheidkunde te Gent*, 1912, p. 14. Hierin deelt hij de mening van Vuylsteke, en stelt dat de banklok omstreeks 1317 in een voorlopig houten 'belfort' (klokkenstoel) kan hebben gehangen. Vergelijkbaar met wat D. J. van der Ven schrijft in *De torens zingen* (Meulenhoff, Amsterdam, 1916) p. 165 over de 17de eeuwse stadhuisbeiaard van Maastricht: 'De toren was nog niet volgebouwd; doch om niet langer de muzieklievende ingezetenen verstoken te laten van het klokkenspel, richtte de stadsregering een provisoire houten beffroi op; de klokken speelden...".

(3) Houwink Roel Hzn, *Drentsche klokkestoelen*, in *Alle klokken luiden*, Baarn, 1936, p. 137.

(4) Billiet Justus, *Den Polytye boeck I*, 114 v°, Stadsarchief Gent.

(5) Willems Leonard, *De Sint-Nikolaastoren als oud belfort van Gent*, in *Bulletijn der maatschappij van geschiedenis en oudheidkunde te Gent*, 1912, nr. 1, p. 13.

(6) In de Sint-Vituskathedraal (Dom) in de Praagse Burcht bestaat een 500-jarige traditie van manueel klokkenluiden. Vandaag gebeurt dit o.l.v. Tomàs Starecky (gegraduateerde van de Faculteit Fysica van de Karluniversiteit van Praag). De *Zikmund* wordt geluid door acht klokkenluiders - twee groepen van vier. We maakten dit traditioneel luidspektakel van dichtbij mee in de klokkentoren in 1996 met Geert Van Doorne (directeur Monumentenzorg Stad Gent) Hugo Frère (C.O.M.), Herman De Ridder (beheerder Gentse Beiaardkring Clocke Roeland) en de Praagse klokkengieter Petr Manousek.

(7) Indien de draaiingsas doorheen het zwaartepunt van de klok loopt, is er geen reactiekracht meer. De klok zou dan kunnen stilhangen in horizontale richting. In dat geval is de straal van de cirkelbeweging nog slechts de helft van de klokkenhoogte. Door de onderzetting vliegt de klepel niet meer tegen de bovenzijde van de opzwaaiende klok, maar wordt hij 'opgeschept' door de onderzijde ervan.

(8) De onderzetting komt voor bij een krukluidas. Het is de afstand van het hart van de astap tot aan de onderkant van de luidbalk. Hoe groter de onderzetting, hoe kleiner de reactiekrachten. Meestal wordt een onderzetting gekozen van ongeveer 1/3 van de klokkendiameter. De maximale horizontale krachten bedragen dan bij benadering de helft van het klokkengewicht, wat heel wat minder is dan bij een rechte luidas. Zie ook Lehr dr. André, *De krukluidas*, in *Campanologie*, Mechelen, 1997, p. 359.

(9) Een verzoekschrift van september 1659 wijst echter uit dat Adriaan de Langhe 'ingheborne poorter deser stede, upden vornomden torre heeft ghedaen groote ende menichvuldighe devoiren, soo in ... tbreken vande Clocke Roelant ...' Cf Geert Van Doorne in 'Werken aan het Belfort', Gent, 1981, p. 17.

Naast Augustin Lefevère (Lefebure) had Cruyl er ook een gieterij. Jan van Laerebeke, Gents koperslager en klokkengieter goot in 1639 twee klokken voor de Sint-Michielskerk. Van den Lorreymoosch goot er in 1628 luidklokken voor Sint-Jacobs maar kwam verder nog nauwelijks van de grond. Hubert Chabotteau, een Waal, had zich in Gent gevestigd in 1651 nadat hij in 1650 drie klokken had gegoten voor de Halletoren van Tielt. Voordien had hij 9 klokjes gegoten voor de stadsbeiaard van Roeselare. Op Chabotteau na zijn de andere vier gieters totaal in vergetelheid geraakt. Maar boven al deze klokkengieten steege de naam Hemony er blijvend uit op eenzame hoogte tot vandaag.

(10) Lehr dr. André, *Pieter Hemony in Gent*, in *De klokkengieteners François en Pieter Hemony*, Asten 1959, p. 56-59. Cf. ook Lehr dr. André, *François en Pieter Hemony in Nederland en Vlaanderen*, in *Beiaardkunst in de Lage landen*, Tielt, 1991, p. 139.

De keuring werd een vaudeville. "Eerst wierd ontboden B. Richart, eenen hervaren meester in de muzykale compositie en den kromhoorn van het Koninglyk Hof "... "Hemony merkende dat zyne klokken misprezen wierden en mynheer Louis (Lodewijk Gleize, de stadsbeiaardier of Lodewijk Toussaint, de hulpbeiaardier) ziende dat er eenen zekeren mynheer J. Willems ontboden was om in zyne plaets op de klokken te spelen, hebben bedektelyk den yzerdraed veranderd van den vollen toon f in zynen halven toon. M. Richart dit bedrog niet wetende, oordeelde dat die klok moest hergoten worden". Hun plan slaagde en de kromhoornist velde een negatief oordeel over een verkeerde klok. Toen de keurder vernam dat hij beetgenomen was, vertrok hij vol wrok naar Brussel en stuurde zijn vriend de orgelbouwer Nicolaes Royer in zijn plaats om de heren een lesje te geven. Royer begon met te redeneren dat het verschil tussen de stemtechniek van een orgel en die van een beiaard ongeveer hetzelfde is. En het ongelooflijke geschiedde. De Meesterklokkengieter werd verplicht de steminstructies van organist Royer (!) op te volgen en de wand uit te kappen wat alleen maar nefast kon zijn. Hemony weigerde. In de basklok is effectief gekapt, maar niet door Hemony zoals Nederlandse experts recent hebben aangetoond. Voor zijn triomfantanten werd hij nooit betaald.

- (11) Gilliodts-Van Severen, *Le Carillon de Bruges*, Brugge, 1912, p. 87. Cf. Andriessen Pieter, *De klank van de stad*, in *Muziek in Brugge 1200-1800*, Brugge, 2002, p. 39.
- (12) De Keyzer Berten *Van klok tot beiaard*, in *Beiaarden in Oost-Vlaanderen*, Federatie voor toerisme in Oost-Vlaanderen, Gent 1982, p. 7.
- (13) In de klokkenlap is een stempel gedrukt 'C.L. Teirlinck, brevet d'inventium, Segelsem'. Teirlinck was een smid. Ook in Belsele lapte hij een klok maar dit mislukte en de man verdween spoorloos. Sedertdien worden de Belselenaren 'klokkenlappers' genoemd. Belsele kent zijn klokkenlappersfeesten. In het Nationaal Beiaardmuseum te Asten (N.Br.) bevindt zich ook een opgelapte klok van Teirlinck.
- (14) De kerkmuziek had een ander draagvlak. Bijvoorbeeld Tinels oratorium 'Franciscus' kreeg ontelbare uitvoeringen in de Koninklijke Muntchouwborg in Brussel, in Londen, Duitsland, Nederland, Denemarken, Frankrijk, Oostenrijk, Hongarije, Polen, Zwitserland, Ierland, Italië, Rusland en de USA. Breitkopf & Härtel kocht de auteursrechten en de gegraveerde platen van klavier- en het handschrift van de orkestpartij. Nog vóór 1914 beleefde het zijn duizendste uitvoering!
- (15) Naast Edgard Tinel en Johan Destoop componeerden onder meer ook volgende toondichters koorwerken of liederen rond Klokke Roeland: Jan Blockx, Ignace De Sutter, Karel Mestdagh, Leo Van Gheluwe, Armand Preud'homme, Renaat Veremans, Edward Blaes, Jaak Opsomer, Rob. Fr Leye en anderen.
- (16) Het betreft een van de twee beiaarden van het Nationaal Paleis, namelijk de 18de eeuwse beiaard, gegoten door de Vlaming Willem Witlockx. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken (Internationale Culturele betrekkingen) gaf ons de opdracht voor inluiding. Het was voor Portugal een nationale gebeurtenis die gebeurde in aanwezigheid van de Portugese president Mario Soares, de bisschop van Lissabon en talrijke hoogwaardigheidsbekleders in het kader van het Belgisch-Portugees Cultureel Akkoord.
- (17) Tilton Theodore, in '*Bells: Their History and Romance*', geschreven in 1865 door de Amerikaanse Gouverneur Morrison. Rowly Press
- (18) Rombouts Luc, *Edmond Broodcoorens*, in *Literair lexicon van klok en beiaard*, Nieuwsbrief Campanae Lovanienses 11 (1998), nr. 4.

(?t vervolgt)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 87

Op 3 april 1898 stelde Louis Maeterlinck in de rubriek "Schilderijen - Schilderijmuseum, N° 17- XVIIIe eeuw" in het Frans een fiche op over

De Verrijzenis, door Gaspard De Craeyer

Dit doek, dat 2,66 m. hoog is en 1,70 m breed, stelt Christus voor die herrijst uit zijn graf. Hij richt zijn blikken naar de hemel, heft zijn rechterhand omhoog terwijl hij met de linker de kruisbanier vasthoudt.

Een rode mantel, weerhouden met de linkerhand, wappert en hult zich achter hem. Het Museum bewaart van hem eveneens een prachtige schets in grisaille van dit doek: Christus, in plaats van op te stijgen, staat recht op de rand van het graf.

De *Verrijzenis* is afkomstig van het Baudeloodepot waar het genoteerd stond onder het N° 364.

De catalogus van Spruyt vermeldt het bestaan, in het klooster van de Paters Dominicanen, van een schilderij dat, geplaatst boven de toegang van het koor, "De Heer verrijzend" voorstelt en geschilderd werd door G. De Craeyer. Het is waarschijnlijk het werk aan hetwelk deze beschrijving gewijd is.

Er bestaat een gravure van die toegeschreven wordt aan De Craeyer zelf.

Ze werd het eerst gepubliceerd door Meyssens, daarna door Cornelis Galle de Jonge, die er enkele lichte retouches aanbracht met de graveernaald.

Een exemplaar van dit laatste bevindt zich in het Prentenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek in Brussel, waarvan de Conservator Mr. H. Hymans ons vriendelijk deze inlichtingen heeft doorgegeven.

Onderaan het stuk leest men: *Eximii Gasparis De Crayer pictoris celeberrimi epitaphium*; dan links: *Gasparis (sic) de Craijer pinxit*, en rechts: *C. Galle excudit Antverpiæ*.

Cf. Sunaert, *Catalogue descriptif du Musée de Gand* (Gent 1870), p. 29

De afbeelding die deze fiche illustreerde leende zich niet tot reproductie.

FRANCISCO CASTEL-RODRIGO

De Brugse vaart was sedert een halve eeuw gegraven en de Bargie sedert ruim veertig jaar in dienst toen begin februari 1666 de stedelijke overheden bericht kregen dat Don Francisco de Moura-Cortereal, Markies de Castel-Rodrigo, in zijn hoedanigheid van Gouverneur-Generaal van de Nederlanden, een inspectietocht in het noorden van het land ging ondernemen en dat hij o.m. Gent en Brugge zou bezoeken.

De markies was zeker geen onbekende voor de Gentenaren. Zijn vader, Manuel de Castel-Rodrigo was van 1644 tot 1647, in eerder ongelukkige omstandigheden, gouverneur van onze gewesten geweest, ten tijde van een Franse inval in Vlaanderen.

Francisco de Castel-Rodrigo zou in even benarde omstandigheden zijn landvoogdij moeten uitoefenen, doch zulks kon hij niet vermoeden wanneer hij in 1664 de onpopulaire gouverneur Louis de Bevanedes y Toledo, markies van Caracena, in die functie opvolgde.

Op Kerstdag 1664 had Francisco de Castel-Rodrigo zijn intrede gedaan in de Gentse stede en toen reeds was het eenieder opgevallen dat hij dolgraag hield van praalvertoon en somptueuze plechtigheden.

Die feestelijkheden waren ten andere de enige weelde, het enig spektakel die

de ingesluimerde stad zich in die zeldzame vredesjaren kon veroorloven. “Il semble, schrijft Fris, in zijn geschiedenis van Gent, que la ville finissait de se complaire dans son vivotement. Pour rompre la monotonie de cette paisible existence, les Gantois saisissaient avec empressement toute occasion de fêtes, une visite officielle ou quelque inauguration, mais l'éclat de ces festivités ne doit pas donner le change au sujet du sommeil économique de la cité”.

Toen zijn heer en meester, koning Filips IV van Spanje in september 1665 overleed en opgevolgd werd door de nog geen vier jaar oude Karel II, begreep Castel-Rodrigo maar al te best dat er in een zeer nabije toekomst onweerswolken boven Europa zouden drijven: Lodewijk XIV zou immers aanspraken laten gelden, in naam van Maria-Therisia van Spanje op de Spaanse Nederlanden. Zulks zou ten andere aanleiding geven tot de voor ons zo noodlottige Devolutie-oorlog.

In afwachting echter dat de markies zich in naam van de nieuwe Spaanse monarch, op de Vrijdagmarkt alhier zou laten inhuldigen, plechtigheid die wij binnenkort hopen te kunnen beschrijven, oordeelde de landvoogd het geraadzaam eens poolshoogte te gaan nemen in de voornaamste steden van de Spaanse Nederlanden.

Zeggen dat het nieuws van zijn komst met veel enthousiasme te Gent werd onthaald, zou zeker de waarheid geweld aandoen. De markies had immers de lelijke gewoonte aangenomen nooit alleen of met een klein gevolg te reizen: het was een ganse sliert edellieden, militairen en dienaren die hem bij elke verplaatsing vergezelden. Voor de landvoogd was het een aangenaam gezelschap, maar voor de plaatselijke overheden die alle kosten moesten dragen, was het een ware ramp.

Gent wist ten andere aan welk praalvertoon het zich moest verwachten. Gelukkig voor het stedelijk bestuur, had de landvoogd een omzendbrief aan alle kasselrijen gelegen op zijn reisweg laten worden, waaruit duidelijk bleek dat deze laatsten het grootste aandeel van de kosten zouden moeten dragen. Het was aldus de Kasselrij van de Oudburg die zou dienen te zorgen voor de vereffening van de meeste kosten veroorzaakt door het verblijf alhier en de reis van Gent naar Brugge, van de Gouverneur-Generaal en van zijn talrijk gevolg.

Niemand is ooit op de gedachte gekomen een approximatieve schatting op te maken van de fantastische sommen die van de XVIe tot het einde van de XVIIIe eeuw in Gent werden uitgegeven voor ontvangsten van koningen en prinses, Inhuldigingen, Blijde Intreden en dito statiebezoek.

Zij zouden wellicht al wat een modern mens zich dienaangaande kan indenken, overtreffen.

Het was waarlijk het slechtste nieuws dat een stad kon ontvangen, toen zij vernam dat een of ander hooggeplaatst personage op bezoek zou komen.

Het waren tientallen, soms honderden mensen die ze vergezelden, met koetsen, paarden, koffers en daar het voor andermans rekening was, aten en dronken ze steeds als een bende Gargantuas.

Francisco de Moura Cortereal, markies de Castel-Rodrigo, heer van Lumiazere, gewezen gouverneur van Sardinië, gewezen vice-koning van Catalonië en draager van een twaalfstal andere titels, dacht wellicht dat elk van die namen en titels op een speciale eregeleide recht gaf.

Toen hij, juist drie eeuwen geleden, op vrijdag 12 februari 1666, in de avonduurtjes in de Arteveldestad arriveerde, dachten de overheden dat hij gans de bevolking van de hoofdstad in zijn zog had meegsleurd: de hertog van Bourbonville, de prinsen van Chimay en de Ligne, de markiezen van Baden, Conflans en de Belvédère, de graaf de Salazar, de barons Berlo, Van Harsbeck en van Maldeghem, de heren Campi, Ragy en Lembeke, kolonel Cunniga en een half dozijn andere hoge pieten die elk over hun eigen karos, gevolg en personeel beschikten.

De gapers en nieuwsgierigen konden hun ogen de kost geven met dit schitterend en bont spektakel, een parade van uniformen zoals men er in geen jaren in Gent had mogen bewonderen, doch de overheden maakten reeds heimelijk een eerste en voorlopige schatting van hunne kosten.

Het was in die tijd geen gemakkelijke karwei al die mensen te herbergen en een nog zwaardere taak een plaats te vinden voor al de paarden: er waren juist of onjuist geteld, 245 paarden in de lange stoet die de markies vergezelde.

Men moest beroep doen op alle hotels en afspanningen ten einde voor de vierpotige klanten een bussel in een stal te reserveren: men bracht ze onder in de Appel, in den Gulden Leeuw, in de Franschen schilt, in het Trompet, in den Hert, in de Halve Maene, tot zelfs bij het Sluizeken, in den Rooze.

Hoe en wat een landvoogd hier kwam inspecteren, zal wel een raadsel zijn geweest.

Waarschijnlijk had hij die administratieve en militaire taak aan anderen toevertrouwd, want daags na zijn aankomst kwam Filip Volckaert, heer van Welden, de overheden melden dat Francisco de Castel-Rodrigo reeds op zondag 14 februari de stad zou verlaten en zich met de Bargie, samen met zijn gevolg, naar Brugge zou begeven, en dat hij drie schepen tot zijner beschikking verlangde.

Het was natuurlijk een nieuwe ramp, want zulks veroorzaakte hoge, niet voorziene onkosten. Misschien hadden de overheden er zelve schuld aan: bij zijn eerste bezoek aan de stad had de markies de reis naar Brugge afgelegd met de vermaarde bargie, en reis, keuken, wijn, bediening waren hem zo meegevalen dat hij nu andermaal zijn karos maar liefst in Gent liet om rustig van een bootpartijtje te kunnen genieten.

De Gentse bargie, toen pas in haar eerste halve eeuw dienst, was nochtans

gans Europa door bekend en geroemd om haar comfort, keuken en perfecte bediening.

Het was primakwaliteit voor de gewone reizigers, voor de markies en zijn gevolg zou het extrakwaliteit moeten worden.

Bevelen werden uitgedeeld, wijnen en kostbare spijzen aan boord gebracht. Toen alles klaar was, -de bargie en twee schepen van de onvrije Schippers, tien trekpaarden- kwam de dag van de afreis plotseling het nieuws dat de Gouverneur-Generaal ongesteld was en niet kon vertrekken, doch 's namiddags liet hij officieel weten dat hij daags nadien zou inschepen en zou middagmalen op de bargie, natuurlijk hij en gans het gevolg.

De overheden dachten dat het alles bij mekaar nog een gelukkige oplossing was. De gerechten zouden het wel 24 uur langer kunnen uithouden en zij wreven zich in de handen, toen onverwachts een bode van de prins de Ligne plechtig kwam verkonden dat zijn heer en meester een eigen schip eiste, om met zijn kapelaan, zijn gevolg en zijn dienaren, de reisweg naar Brugge af te leggen. Er moest dus in allerijl nog een vierde boot worden gehuurd en in gereedheid gebracht.

Omer Van Branteghem, de beste kok van de stad, stond persoonlijk in voor de tafel, keuken, spijzen en dranken aan boord van de schepen.

Hoe deze laatste niet zonken toen men de vaten en flessen witte en rode wijn, en het lekker bier van de brouwerij Vanderstricht aan dek bracht, blijft nog een raadsel.

Een ander raadsel is te weten hoe die heren het klaar speelden zoveel hectoliters drank binnen te spelen in een minimum van tijd, want in Aalter werd nog even uitgeblazen en hetgeen aldaar door het personeel van de Markies werd geledigd; overtreft wellicht al hetgeen vandaag door de Gentenaren gedurende de stikhete Gentse Feesten wordt gedronken.

Aan boord zelve, was het maar triestig gesteld met de landvoogd; zijn ongesteldheid van de vorige dag woog hem nog loodzwaar op de maag en in de benen en hij wou enkel eten van hetgeen zijn persoonlijke kok had voorbereid!

Misschien had hij geen ongelijk, want de heren van zijn gevolg kloegen bij de aankomst te Brugge over de slechte smaak en geur van de gerechten en vooral van de hesp.

Het College liet zich bij de thuiskomst van de bargie, de spijzen voorschotelen en oordeelde dat zij nog heerlijk smaakten, behalve de hesp die wel een verdacht reukje uitgalmde!

Ook te Brugge was de inspectie van korte duur. Op 17 februari was de gouverneur-generaal reeds terug in Gent en daags nadien vertrok hij naar Brussel.

Voor de kasselrij van de Oudburg waren het kortstondig bezoek en de heen- en terugreis een ramp. Zij hadden meer gekost dan het herbergen van een uitge-

honger en dorstig regiment gedurende een half jaar. Vruchteloos poogde zij een geldelijke tussenkomst te bekomen van de landvoogd.

Had hij teveel gegeten of gedronken? Was het een slechte spijsvertering geweest? In elk geval bleef hij die dag zo doof als een kwartel!

1966

Pierre KLUYSKENS

EEN ONBEKENDE PATER ?

INLEIDING

Op een ruilvergadering in één van de afdelingen van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde zag ik onlangs een plakiet met de buste in profiel van een mij onbekende pater. Zijn identiteit en de gelegenheid waarvoor het stuk geslagen was waren er niet op aangegeven ; de naam van de kunstenaar G. V D Meersche en het jaartal 1936 in de afsnede, en een instempeling van de firma Fisch op de rand waren de enige aanknopingspunten.

Gezien mijn interesse voor Gentse medailles twijfelde ik ; paste dit stuk in mijn verzameling ? De kunstenaar was wel degelijk een Gentenaar ! De verkoper zag mijn aarzeling en bood mij de plakiet goedkoop aan om ze toch maar zeker kwijt te raken. De onbekende factoren waren voor mij echter juist een extra stimulans om me dit stuk aan te schaffen en op zoek te gaan.

DE PLAKIET

Vz. Buste van een pater, met ha-
bijt, naar links in hoog reliëf ; rechts
onderaan, verzonken, G V D
MEERSCHE / 1936

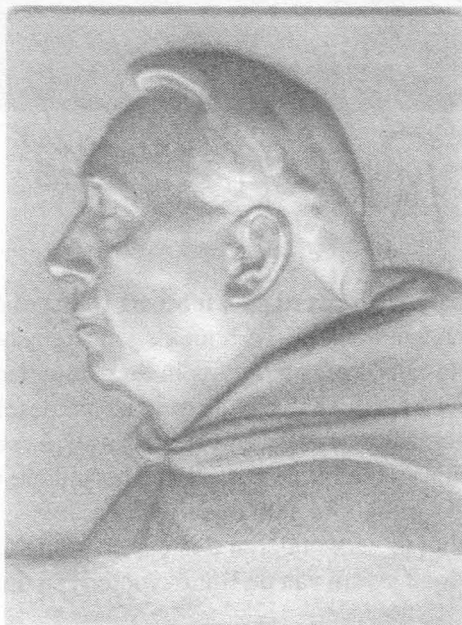
Kz. Effen.

Op de rand is onderaan FISCH & Cie
ingeslagen.

Rechthoekig.

Atelier : Fisch (Brussel).

Brons – 82,6 x 61,5 mm.

De instempeling van het atelier Fisch maakte het veel gemakkelijker dan verwacht om de identiteit van de afgebeelde pater te weten komen. Mevrouw Dupont, de voormalige zaakvoerster van deze firma, had met het jaartal en de medailleur immers voldoende gegevens om uit te vinden dat het Jules Carolus Callewaert betrof. Die naam zei me nog niks, maar deze geestelijke bleek tijdens het interbellum een zodanig vooraanstaande rol te hebben gespeeld in de Katholieke Vlaamse beweging dat zijn levensloop met gemak kon gereconstrueerd worden.

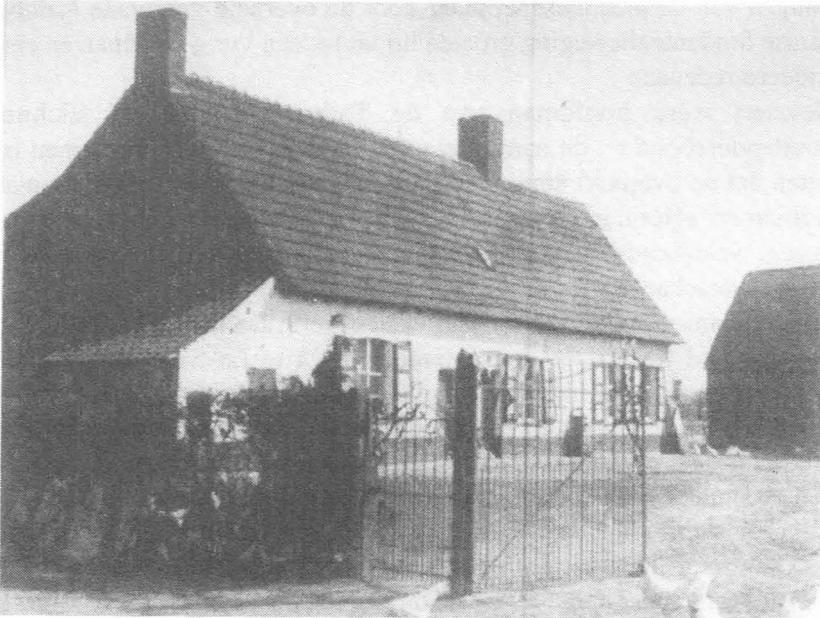
*Pater J. Callewaert
O.P.*

Pater Callewaert (kloosternaam :
Laurentius)

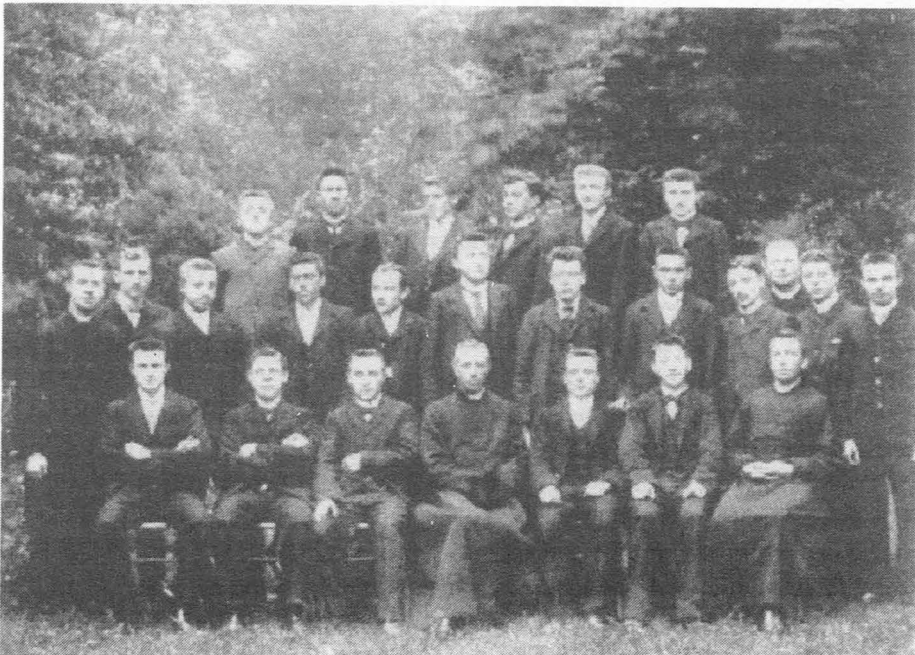
Callewaert werd op 4 februari 1886 geboren in het « Hof ter Tegelaere » op de Langenhoek bij Torhout als jongste zoon van een landbouwer.

Na zijn lager onderwijs in de nabijgelegen Sint-Jozefschool bracht zijn moeder hem in 1898 met de trein naar Roeselare waar hij in het klein seminarie zijn humaniorastudies aanvatte. Frans was er de officiële voertaal, waardoor de jonge Jules – die bij de zusters slechts enkele woordjes Frans geleerd had – het aanvankelijk niet gemakkelijk had.

Niet te verwonderen dus dat de jonge Callewaert er al heel vlug onder de invloed kwam van de Blauwvoeterij en de Rodenbachse studentenvereniging. In

Pater Callewaert's geboortehuis

De klas van rhetorica in het klein seminarie te Roeselare in 1904. De jonge Callewaert is de tweede van rechts op de eerste rij

de rangen van de idealistische, maar door de overheid verguisde Katholieke Vlaamse Studentenbeweging groeide hij uit tot een vurig voorman en een ge-waardeerd redenaar.

Callewaert werd hoofdman van de Torhoutse Gilde en stichtte de «Houtlandersbond»; de aangesloten colleges droegen schuilnamen om te beletten dat de overheid hun identiteit kon achterhalen. Hij schreef onder de schuilnamen «Houtlander» en «Pauwel van Groendale» in «De Vlaamse Vlagge», waardoor hij in contact kwam met collega-opstellers Robert De Smet en Cyriel Verschaeve.

Na zijn humaniorastudies en een jaar wijsbegeerte aan het klein-seminarie van Roeselare trad Callewaert in september 1905 te La Sarte bij Hoei in de dominikanenorde, waar hij op kerstdag 1906 zijn geloften aflegde. Nadien werd hij naar Leuven gestuurd om er wijsbegeerte en theologie te studeren. Hij be-hoorde tot de groep Vlamingen die het bier-flamingantisme beu waren en schreef er een groot deel van «Hoogeschoolleven» dat in 1924 zou verschijnen.

Na zijn priesterwijding op 14 juli 1912 in de kapel van het H. Hart te Leuven, werd Callewaert naar het dominikanenklooster te Oostende gezonden. Daar stichtte hij het «Sint-Thomasgenootschap voor volksjongens», dat reeds na korte tijd 500 leden telde. Tussen zijn predikaties in publiceerde hij talrijke artikels in een vlotte en beeldrijke stijl. Bij gelegenheid moest hij te Oostende «à la messe de onze heures» in het Frans preken. «Tiens», zei de Oostendse beau monde, «un flamingant qui connait le français!».

In oktober 1914, twee maanden na de inval van de Duitsers, werd Callewaert door zijn oversten via Nederland naar Engeland gestuurd waar hij in Stockport, ten zuidoosten van Manchester de zielezorg ging waarnemen van vele duizenden Belgische vluchtelingen.

Hij publiceerde wekelijks in frontbladen zoals «De stem uit België», die zowel door de vluchtelingen als door de soldaten aan het front gretig werden gelezen. In zijn artikels werd door de censuur niets geschrapt omdat Graaf de Grunne, de censor, geen Nederlands verstond en de taak overliet aan iemand die toeval-lig oud-lid was van het Thomasgenootschap dat Callewaert te Oostende had gesticht en geleid.

Toen Callewaert echter in mei 1916 en oktober 1917 in «De Stem uit België» de vredesnota van paus Benedictus XV verdedigde en becommentarieerde, brak er in de franstalige bladen, «La Nation Belge» en «Le XXième Siècle» een hetze tegen hem los. Er was zelfs een ogenblik sprake van om hem samen met hoofd-redacteur F. Prims te interneren. Men zag daar echter van af omdat dit een ge-weldige beroering had kunnen veroorzaken onder de vluchtelingen en de sol-daten.

Op het ogenblik van de wapenstilstand was Callewaert geveld door een zware griep zodat zijn terugkeer naar België diende uitgesteld te worden. Pas op

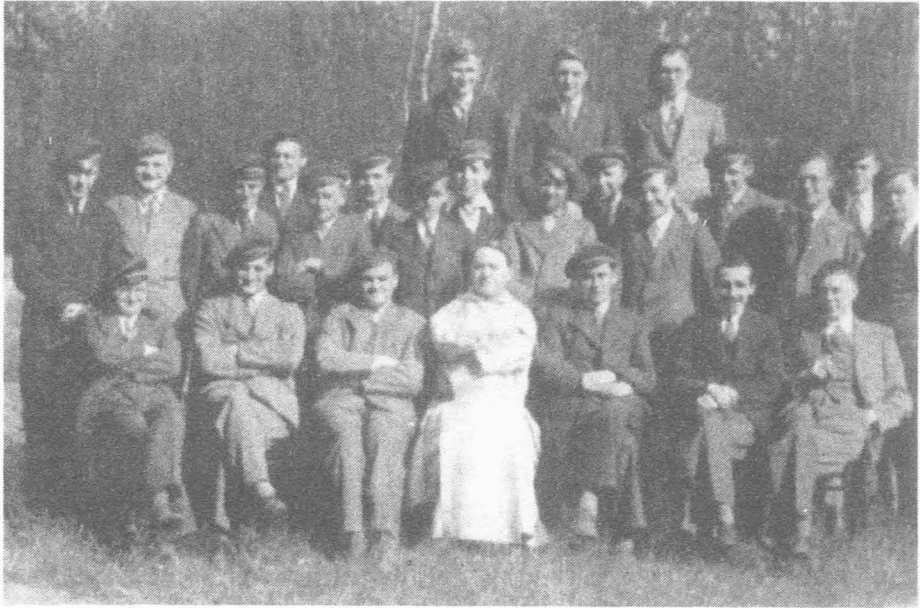
Pater Callewaert in 1916 vóór zijn pastorie te Stockport

3 februari 1919 werd hij door een enthousiaste menigte uitgeleide gedaan. Na een bezoek aan zijn moeder ging hij terug naar zijn klooster te Oostende.

Vier dagen later hervatte hij zijn predikaties en herbegonnen de moeilijkheden met het bisdom. Zijn sympathie voor de fronters en zijn vele Vlaamse vrienden werden door het episcopaat wantrouwig bekeken en zijn boek « Kerelsleven » kreeg geen bisschoppelijke toestemming om te verschijnen. Erger nog, naar aanleiding van een aanval in « Ons Vaderland » op kardinaal Mercier, werd aan pater Callewaert in de abdij van Affligem, waar hij preekte, meegedeeld dat hij in ballingschap moest vertrekken. Nadat hij op 16 juni 1920 naar Ierland was afgereisd, mocht « Kerelsleven » toch uitgegeven worden. Een beetje onbegrijpelijk : de persoon verdwijnt, zijn boek verschijnt. Drie hoofdstukken moesten echter wegvallen : « Aan de studerende jeugd van Vlaanderen », « Jongens, leert plezier maken » en « Jongens, leert gerne zien » terwijl het hoofdstuk « De haat tegen het kind » afzonderlijk diende te verschijnen met de ondertitel « Voor gehuwden » !

Callewaert verbleef een jaar in St. Mary's Dominican Priory te Tallaght (Dublin) en schreef er « De Vlaamse Volksjeugd » en « De Sterke Vrouw van Vlaanderen » die na zijn terugkeer in België verschenen. Op 23 juni 1921 werd zijn verbanning beëindigd en werd hij van Oostende overgeplaatst naar het klooster in de Hoogstraat te Gent.

Opnieuw gaf hij voordrachten en sermoenen, schreef artikels en boeken en werd hoofdredacteur van « De Ster » en « Onze jeugd ». Zijn toespraken op de derde en vijfde IJzerbedevaart (1922 en 1924) leverden hem een spreekverbod op in West-Vlaanderen.

Bestuur van het St-Thomasgenootschap te Gent (1935-36)

Tijdens de studentenrevolte van 1924-1925 liet pater Callewaert zich opmerken in het St-Thomasgenootschap te Leuven, dat dank zij zijn preken een grote bloei kende. Toen hem omwille van zijn interventie op het Dietsch Studentenverbond te Leiden in april 1925 ook daar het zwijgen werd opgelegd, stapten alle leden op en werd het Genootschap korte tijd later opgedoekt. Callewaert bleef wel actief in het gelijknamig genootschap dat hij te Gent in het academiejaar 1922-1923 had opgericht. De geestelijke overheid, die zich tot dan niet geïnteresseerd had voor de zielezorg van de Gentse universiteitsstudenten, zag het succes ervan met lede ogen aan.

Op initiatief van dit Gents Sint-Thomasgenootschap werd de 50ste verjaardag van pater Callewaert in 1936 feestelijk gevierd. Een huldecomité zorgde voor de uitgifte van een gedenkboek, waaraan ook Nederlanders meewerkten, en de Gentse beeldhouwer Gustaaf Van den Meersche vervaardigde een bronzen gedenkplaat met de beeltenis van de gevierde. Deze plaat en een luxe-uitgave van het gedenkboek werden op woensdag 29 april 1936 tijdens een feestavond in zaal «Elckerlyc» te Gent aan de jarige overhandigd. Gustaaf Van den Meersche organiseerde daar tevens een kleine tentoonstelling van zijn beelden. Een reductie van de gedenkplaat werd bij deze gelegenheid als herinneringsplakiet uitgegeven en vormde de aanleiding tot dit artikel.

Pater Callewaert bleef ondertussen actief als schrijver en redenaar. Zijn «Gebed voor Vlaanderen» vormde vanaf 1931 een van de hoogtepunten op de jaarlijkse IJzerbedevaart. Na zeventien en een half jaar werd Callewaert op 4 ja-

nuari 1939 om onduidelijke redenen van Gent naar Antwerpen overgeplaatst. Hij werd er al snel tot prior gekozen, maar deze verkiezing werd onder aartsbisschoppelijke druk vernietigd. Callewaert voelde zich niet gelukkig in Antwerpen en na herhaaldelijke verzoeken mocht hij uiteindelijk op 29 oktober 1940 naar Gent terugkeren.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog sprak Callewaert vrijwel niet in publiek. Vanaf september 1939 tot daags voor zijn aanhouding in 1945 hield hij wel zijn «Oorlogsdagboek» bij en in 1941 verscheen zijn «En Vlaanderen voor Christus». Daarin zette hij zich openlijk schrap tegen de verduitsing en ontkerstening van Vlaanderen. Het boek kreeg daarom op 6 augustus 1943 uitgaveverbod en de resterende 35 exemplaren (van een oplage van 3.000) moesten bij de «Deutsche Propaganda-abteilung» ingeleverd worden.

Na de bevrijding verbleef Callewaert onopvallend tussen zijn confraters in het klooster te Gent, tot hij in de vroege namiddag van 20 april 1945 bij een huiszoeking door de veiligheidspolitie werd opgeleid. Op 18 mei 1945 werd hij overgebracht naar de gevangenis «De Nieuwe Wandeling».

Hij verscheen voor de krijgsraad op 26 februari 1946 en werd ervan beschuldigd om tijdens de oorlog “te hebben deelgenomen aan het vervormen door de vijand van wettelijke instellingen, wetens de vijand’s oogmerk te hebben gediend en de stichting en werking te hebben bevorderd van groeperingen die de vernietiging nastreven van België’s onafhankelijkheid of grondwettelijke vrijheden van het Belgisch volk”. De uitspraak op 7 maart 1946 luidde zes jaar hechtenis ; de door de procureur geëiste schadeloosstelling aan de Staat van 5 miljoen frank verwekte tijdens het proces enige hilariteit omdat de beschuldigde als kloosterling niets bezat en werd afgewezen. ‘s Anderendaags al tekende pater Callewaert beroep aan. Het werd reeds op 11 april behandeld en zijn oorspronkelijke straf werd verhoogd tot 12 jaar. Velen waren van oordeel dat Callewaert dit zwaarder verdicht zelf had uitgelokt door zijn stoutmoedige rede voor de rechtbank. Een van de officieren van het krijgshof zou gezegd hebben dat hij bereid geweest was om de vorige straf te verminderen, maar na het pleidooi van beklagde ... ‘il est capable de bouleverser toute la Belgique’.

Op 25 juni 1946 werd Callewaert overgebracht naar de St-Gillisgevangenis te Brussel. Hij werd er op 23 oktober 1948 ontslagen op voorwaarde dat hij het land verliet (een clause die in de Belgische strafwet niet voorzien was). Tot half maart 1950 was hij aalmoezenier te Neggio bij Lugano. Gedurende die tijd in Italiaans Zwitserland knapte hij volledig op en omstreeks Pasen 1950 keerde hij stralend naar Gent terug waar hij opnieuw zijn plaats innam bij de predikheren.

Op 15 april 1956 werd Callewaert in een nokvol Casino gehuldigd ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag. De Nederlandstalige bladen vierden mee, maar de hogere geestelijkheid hield zich opvallend afzijdig. Na een eerste beroerte

in 1961 werd een nieuwe aanval hem fataal. Hij overleed op 25 november 1964 in de Onze-Lieve-Vrouwkliniek te Sint-Denijs-Westrem.

Pater Callewaert probeerde heel zijn leven het katholiek geloof met zijn flamigantisme te verzoenen. Precies zijn omgang met Vlaams-nationale middens veroorzaakte irritatie bij de kerkelijke hiërarchie die – in het spoor van kardinaal Mercier – bleef aanleunen bij het Belgisch establishment en de unitaire katholieke partij.

Na zijn dood vond te Gent tot in 1975 jaarlijks een herdenkingsplechtigheid plaats. In 1984 kwamen een aantal van zijn vrienden samen om te overleggen of ze speciale aandacht zouden besteden aan de twintigste verjaardag van zijn overlijden. Uiteindelijk leek het zinvoller het eeuwfeest van zijn geboorte te herdenken in 1986. Deze plechtigheid vond plaats in het Gentse dominikanenklooster, waar toen een gedenkplaat werd onthuld.

Mijn gevoel dat deze medaille betrekking had op een Gentse figuur was dus gedeeltelijk terecht. Callewaert woonde bijna 40 jaar te Gent en bovendien had de viering, waarvoor de penning is geslagen, ook te Gent plaats. Voor mij zeker voldoende om dit stuk een ereplaatsje te geven in mijn verzameling. Of hoe een medaille een strijder voor de Vlaamse zaak terug tot leven kan brengen !

BIBLIOGRAFIE

J.A. NUYENS, *Spanningen rond pater Juul Callewaert*, in *Kultuurleven* 1965, blz. 102 tot 111.

J.A. NUYENS, *Pater L.J. Callewaert, Met Woord en Daad in Liefde*, Mortsel, 1969.

H. VERLEYEN, Julius Callewaert, Vlaamsheid en Welsprekendheid, in *VWS-cahiers*, jaargang XI, nr. 4/A – winter 1976.

—, *Herdenking Pater J.L. Callewaert, (1886-1986)*, Gent 1986.

—, *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 1970, deel 4, p. 125 tot 133–

—, *Vlaanderen's Hulde aan Pater Callewaert, Gedenkboek*, Gent, 1936.

Huguette Taymans

SNELLE FIETSERS IN DE BELLE ÉPOQUE

*'t Gerij is verbeterd, 't is per velocepeed,
Dat men de nek kan breken en de kasseien meet.
Ge maakt er soms vieze kuren, ofwel een karpelsprong,
Als men op een half ure, wil rijden naar Terdong (Terdonk)*

(Gents liedje, rond 1880)

Bezorgd als steeds om onze veiligheid, ontwierpen de Gentse schepenen in 1891 en in 1898 een reglement op de 'rijwielen' dat ook aandacht besteedde aan overdreven snelheid. Daar was blijkbaar reden toe. Zo verscheen in 1890 in de Gazette van Gent dit berichtje:

Zondag namiddag rond 4 1/2 ure, kwam een jonge heer, op eene velocepede gezeten, den Boulevard Frère-Orban opgereden. Door zijn vlug rijden merkte hij niet dat hij een jongen van omtrent 10 jaar oud met zijn gerij aanraakte en mede sleurde. De jongen viel en werd tamelijk erg gewond opgenomen. De velocepedist heeft aan de ouders van den jongen 100 frank (een groot bedrag toen) gegeven als vergoeding voor het aangedane leed.

Bovendien was de fiets toen al sterk verspreid. In 1899 telde men er in Oost-Vlaanderen meer dan 12.000. Het Volk schreef in 1891: *De velocepeden komen meer en meer in de mode. Met enige jaren zal elke burger en vele werklieden er eene hebben 't Zal oprecht geestig zijn rijken, burgers, werklieden, soldaten, agenten en garde civieken op tweewielers te zien rijden.* Alleen de pas-toors waren er nog niet bij. De Belgische bisschoppen verboden het fietsgebruik door geestelijken. Bij de agenten daarentegen was het van moetens: die van Brussel kregen van hun burgemeester een maand tijd om te leren fietsen.

Maar gevaar dreigde alom en het zat in de aard zelf van het beestje. Ons woordje velo dat uit al die velocepeden afgeleid werd, stamt immers simpelweg uit 'snelheid' (velocitas) en een velocépède is snel door de voettrappers. Hoog tijd dus om in te grijpen en liefst ook geen misverstanden laten bestaan. In een eerste Gentse gemeentereglement (1891) was men nog vaagjes bij 'overdreven snelheid' blijven steken, maar in 1898 luidde het heel precies:

Het is op heel het grondgebied der stad Gent streng verboden de rijwielen te doen rollen met eene snelheid grooter dan die van eenen man op gymnastischen pas, zij het 10 kilometer per uur. Deze vaart moet vertraagd worden aan het keeren of het kruisen der wegen, in de smalle straten en op bruggen.

Nog een andere bepaling voegde er aan toe:

Het is aan de wielrijders verboden zich over te leveren aan loopstrijden (sic!) of andere oefeningen welke het gemak of te veiligheid van het verkeer der voetgangers in gevaar kunnen brengen. Dat gold alleen maar voor ongeorganiseerde

MONOPOLE
DES CÉLÈBRES
SANS PAREIL ET NELSON CYCLES
— 1re Marques Anglaises —
Agence des **GLADIATOR CYCLES**, 1re Marque Française

MAISON STEVENS-DE MOERLOOSE & PARRÉ
Marché aux Grains, 27, GAND

2 ANS
DE
GARANTIE

LEÇONS
ET
RÉGLAGE GRATUITS

La seule maison qui vend la vraie et bonne machine à un prix abordable.
N. B. Aller voir l'exposition, RUE DES CHAMPS, 30.
P. S. Une nouvelle et grande réduction sera accordée à partir du 15 Juillet.

Fietsenhandels waren gevestigd op de meest prestigieuze en duurste plaatsen in de stad. Hier een publiciteit uit 1894 voor een handel op de Korenmarkt en in de Veldstraat. Let op het uiterst modern uitzijende kadertype. Gratis fietslessen zijn er tegenwoordig niet meer bij.

koersen of sprintjes tussen heren die zich eventjes met elkaar wilden meten of indruk maken op de meiskes. Wielervedstrijden werden al langer ingericht. Het gemeenteraadslid Léon Hallet, advocaat wonende Muinkkaai 2, kon hiermee maar moeilijk akkoord gaan. Hij stelde een wijziging voor die goedgekeurd was in eene vergadering der consuls van den Belgischen Wielrijdersbond onzer stad en die ook de steun kreeg van de *Touring-Club van België*, waarvan Hallet trouwens provinciaal afgevaardigde was. Ook deze laatste vereniging was toen een *machtige wielrijdersmaatschappij*, zo stelde Hallet. Vergeten we niet dat er toen nog vrijwel geen auto's onze wegen onveilig maakten. Het achtbare lid drukte zijn voornaamste bezwaar als volgt uit (hier ingekort en geput uit de Nederlandse vertaling van zijn tussenkomst):

De stad Gent heeft eene grote uitgestrektheid en ook eene grote verscheidenheid in de belangrijkheid van het verkeer. Zekere van onze wegen zijn buitenwegen en ook daar is het niet toegelaten ze te doorlopen in een snelle vaart van 15 kilometers per uur, wat overeenstemt met de snelheid van een heerenrijtuig (paardenkoetsje).

Die hoge snelheid moest echter wel aangepast worden in de binnenstad en op andere drukke plaatsen. Als toegeving vroeg Hallet, *in naam der wielrijders*, wel dat de plegers van vluchtmisdrijven maximum straffen zouden opgelegd krijgen. Immers: *De wielrijder die een ongeluk veroorzaakt of eene overtredding begaan heeft, kan gemakkelijk aan de bestraffing van de politie (te voet) ontsnappen.* Daar moest streng tegen op getreden worden: *De ongenade welk het wielrijden omringt, komt van eenige lichtzinnigen of kwalijk gezinden.*

Luc DEVRIESE

BRONNEN.

Drie uitvoerig gedocumenteerde en geïllustreerde artikels van de hand van Etienne Bouqué over wielersport en fietsenhandel te Gent aan het einde van de 19de eeuw, verschenen in het 2de nr. van de 3de jaargang (1985) van het Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur (nu Tijdschrift voor Industriële Cultuur). Verder: Stad Gent. Verordening op de Wegenis, de Bouwwerken en de Woningen, Annoot-Braeckman, Gent, 1898, p. 62-66 en Gemeenteblad Gent, jg. 1891, p. 836-846 en jg. 1898, p. 220-224.

DE FAMILIE MAST VAN DE VRIJE SCHIPPERSNERING EN DE VRIJE NERING DER WIJNSCHRODERS VAN GENT (1)

De familie Mast in Gent is eigenlijk een doodgewone familie zoals er velen zijn. Het is maar als men in het potje van de familiegeschiedenis begint te roeren dat men tot boeiende ontdekkingen komt. Zo heeft iedereen wel voorouders die meegebouwd hebben aan de stad Gent en bijgedragen hebben tot haar economische, sociale en culturele ontwikkeling. Wanneer ik een wandeling maak door onze stad ontmoet ik telkens vele tientallen plaatsen en gebouwen die getuigen over de aanwezigheid van mijn voorouders in Gent. En de familie Mast is slechts één van mijn zestien betovergrootouders uit mijn kwartierstaat (parentatie V, nummer 31, voor wie thuis is in de terminologie van de genealogie). Slechts weinig mensen weten echter wie hun voorouders waren en wat zij vroeger gedaan hebben om hun kost te verdienen, wat hun bezittingen waren, wat ze hebben verwezenlijkt, aan wat ze hebben mee- en opgebouwd, wat ze hebben achtergelaten of wat ze hebben uitgespookt. Er zijn zelfs mensen die met moeite weten wie hun grootouders waren en straks weten sommigen niet meer wie hun vader of moeder was.

Het is opvallend dat de familie Mast sedert de middeleeuwen, in het Ancien Régime en de meesten tot bij de Belgische Onafhankelijkheid in 1830, ononderbroken te Gent hebben gewoond. Bijna alle Masten behoorden tot de nering van de vrijschippers (de vrije schippersnering) of tot de vrije nering van de wijnschroders (kraankinders). De familie Mast is ook de enige familie waarvan de meesten zelfs tot beide neringen behoorden, iets wat naar mijn mening bij andere gilden of neringen nooit het geval was.

ERFELIJKE NERINGEN

Reeds bij het begin van de XIIIe eeuw waren sommige ambachtsgilden erfe-

lijk in rechte. Toen graaf Philips de Goede (°1396 +1467) in november 1436 het ambacht van de vrije schippers erkende, regelde hij meteen ook de opvolging. Alhoewel de vrije schippersnering van toen af in rechte erfelijk was, telde men ook zoals bij de vleeshouwers en de viskopers (met o.a. de families Van Loo, Van Melle, Minne en Deynoot), verschillende andere families van vrijschippers. De Gentse vleeshouwers werden evenals de vrijschippers prinsenkinderen genoemd. Deze benaming werd gebruikt in de betekenis van prinsenknechten. Sommigen legden deze betekenis verkeerd uit en verspreidden de legende dat deze prinsenkinderen van een bastaard van Keizer Karel afstamden.

In de registers van de vrije schiplieden vindt men de namen terug van onder andere de families Mast, Lammens, Maes, Neyt, Penneman, Stevens, Toebast, Van der Haeghen, Van der Sluys, Van de Velde, Van de Waele en Van Leau-court. Al deze families waren daarenboven niet alleen met elkaar verwant, maar zij huwden ook zowel met telgen uit de families van andere neringen en ambachten als met gewone families.

Bij de vrije wijnschrodersnering (kraankinders) waren het slechts de families De Pauw en Mast (en in mindere mate Van der Straeten) die dit voorrecht bezaten. Deze nering was in principe niet erfelijk in rechte, maar er was wel een streven naar zodat geen andere families tot de wijnschrodersnering konden toetreden.

Doordat de familieleden Mast tot beide neringen behoorden kon wellicht efficiënter gewerkt worden. Het transport te water door de vrijschippers Mast van o.m. vaten wijn, siroop, traan, mede, azijn, olie, honing, alsmede kanonnen of molenstenen; het lossen met de kraan door de kraankinders Mast aan de KRAANLEI en het transport met o.a. schrootladders, kruiwagens en karren, kon in één adem gebeuren door dezelfde familie.

De economische bedrijvigheid van de familie Mast lag dus te Gent en een belangrijk centrum, waar de familie steeds aanwezig was, bevond zich onder meer rond de verdwenen OORDEELBRUG, nabij de LINDENLEI, aan het kruispunt met PEKELHARING.

Eerst met de Carolijnse Concessie in 1540 kwam verandering in de voorrechten van de neringen, maar bij de vrijschippers werd dit vlug hersteld. Het is pas met de regering van Keizer Jozef II (°1741 +1791) in 1784 dat enige kentering komt. De Keizer-Koster stelde zich een aantal vragen nopens het ontstaan, de privileges, de toetredingsvoorwaarden, het bestuur en de eigendommen van de diverse Gentse gilden en neringen. Na de Franse Revolutie werden dan de gilden en elke vorm van beroepsorganisatie met de wet Le Chapelier van 1791 afgeschaft. Ook de nering van de wijnschroders en de vrije schippersnering moest er aan geloven en werd bij wet verboden.

Dat het niet zomaar gemakkelijk was al deze ambachten en neringen af te schaffen bewijst het feit dat veel familieleden gewoon bleven verder werken. De diensten moesten verzekerd blijven en de bedrijvigheid van de stad mocht niet stilvallen. Het transport te water, de overslag en het lossen van de schepen met de kraan, het wijntransport en het inkelderen moest immers blijven voortgaan. Ook de schuttersgilden bleven samen met de neringen de veiligheid van de stad waarborgen.

Ik hoop in de toekomst iets dieper in te gaan op de vrije schippersnering, het systeem van lastbreken, de werking van de nering, het ijken van de schepen, over hun kapel en hun neringhuis enz. Ook op de wijnschroders wil ik iets dieper ingaan.

DE MANNEN MAST TIJDENS HET ANCIEN REGIME

Toen Mergriete Masch, de vrouw van Willem Mast rond 1379 stierf liet zij aan haar man en de twee kinderen Copkine (Jacob) en Liefkine (Lieven) een half huis achter aan *'t Pas bij de Speie*. In 1403 kocht dezelfde Willem Mast – die wellicht in de omgeving van het *Paddegat* woonde, of er een onroerend goed bezat – een schip. Het *Paddegat* was eigenlijk de opening in de stadsmuur waar de oude Leie in de nieuwe Leie uitmondde tegenover de toenmalige St.-Baafsabdij, ongeveer op de plaats waar zich thans de VOLMOLENSTRAAT bevindt. Mogelijk verhuisde hij of woonde hij eigenlijk over *'t Pas bij de Speie*. Hiermee wordt wellicht een huis in de RODE TORENSTRAAT, thans TUSSEN 'T PAS bedoeld. Zijn zoon Copkine (Jacob) overleed rond 1423 in de *Meerlebeckstraete* (cf. MERELBEKESTRAAT, huidige KRUIDENIERSTRAAT).

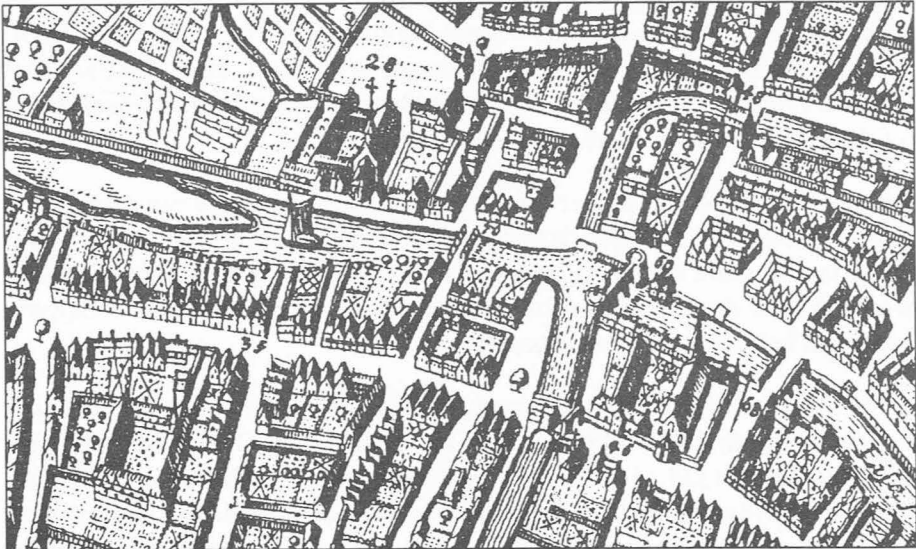
De zoon van Jacob was d'heer Jan Mast (+1510'), gezworene van de meesters van de nering van de schiplieden en schepen van Gedele in 1482. Wellicht was hij de Jan Mast die betrokken was bij de stichting van de zg. Heverwijnmisse, waardoor een dagelijkse mis kon plaatshebben in de toenmalige schipperskapel aan het huidige KOOPHANDELSPLEIN.

Arent Mast (ca 1430 +1506) was raadslid bij de voorloper van de schepenbank van de Keure in 1477, 1481 en 1484 en schepen van Gedele in 1489. Ook Jacobus Mast (°1537 +1622) was tussen 1584 en 1595 schepen van Gedele. Een Pieter Mast was in 1539 deken van de wijnschrodersnering en was in het midden van de XVIe eeuw eigenaar van een deel van het gewezen klooster der *Bogaarden*, nabij de ZANDPOORTSTRAAT. Zijn zoon Arend (+1596) had nogal wat bezittingen, zo o.m. aan *synghem acker* (cf. ZINGEMKOUTERSTRAAT te St.-Amandsberg); *sloot cauters* (cf. SLOOTKOUTER ten westen van de HOGEWEG); *een ghemet ghelegen aan Barbara Potuyt* (zou het zogenaamde kruispunt POTURT te St.-Amandsberg naar die familie genoemd zijn?); aan de *Meersstraete*

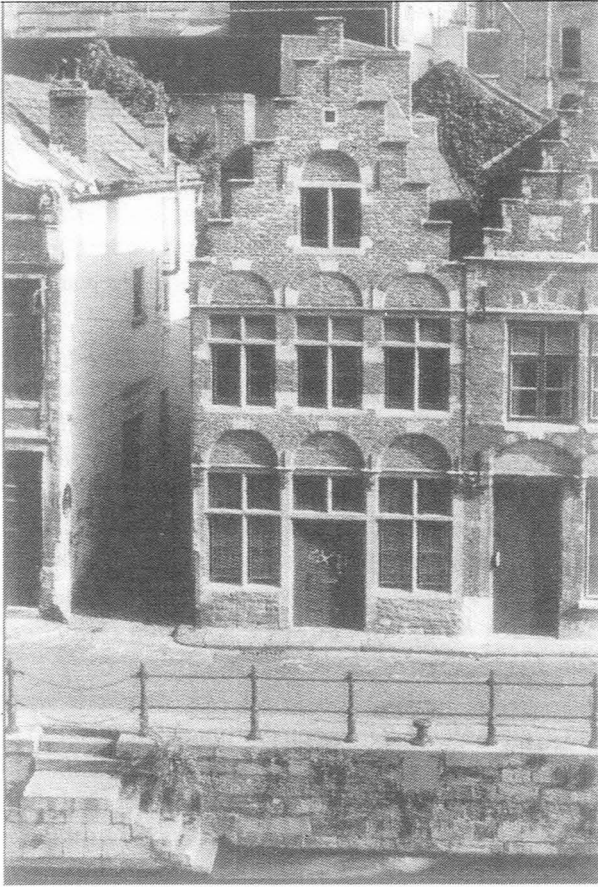
(huidige HALVEMAANSTRAAT); *quade plasch* (cf. KWADEPASSTRAAT te Destelbergen).

Nog te St.-Amandsberg had vrijsschipper Jan Mast (°ca 1463) onroerend goed o.m. op de *Ruijnaertberch* (cf. Reinaertberg, mogelijk genoemd naar het middeleeuws dierenepos, waarmee men de huidige Kapelleberg of St.-Amandsberg [campo santo] bedoelt); verder ook nog te Meulenstede (*inde Steghe*) en *buuten der Mude poorte daer ment heet bachten der Zieke Liedien* (ten oosten van de MUIDEPOORT). In 1508 verkocht hij de helft van de *Holiemeulen de Rattevalle aen de Mudepoort bij de veste*. Aan de Muide stonden destijds een vrij aanzienlijk aantal molens, zo o.m. het *Rattevelleke* of het *Rattekot*.

De zoon van een andere Arent Mast (°1465 +1536) was eigenaar en bewoner van het huis *De Pijl* aan de HOOGPOORT (thans de nrs. 9-13: handelszaken Cream en Short Order) dat achteraan tot in de ONDERSTRAAT liep en een *remarquabelen kelder, dienstig tot de fonctie van wijnsteken* bezat. Hij was in 1520 ook eigenaar van het huis *De Langhe Egghe* aan de HOOGPOORT (thans deel uitmakend van het Stadhuis, het schepenhuis van de Keure). Zijn zoon Bavo Mast (+1571) was als vrijsschipper gedurende 16 jaar cnapen van de nering alsook wijnschroder. Hij woonde met zijn gezin aan de KETELPOORT (huidige KOOPHANDELSPLEIN) en had naast de toenmalige Schipperskapel een *huuse met lochtync* en hield er zelfs een hovenier op na. Hij huurde telkens voor negen

Plan van Gent van Antonius Sanderus, 1641. Omgeving van de Oordeelbrug aan de Lindenlei op de scheiding met de Recollettenlei, waar een aantal familieleden Mast woonden. In de onmiddellijke omgeving zien we het St.-Agnetaklooster (nr. 28), de Houten- of Leiebrug (nr. 70), het Kuipgat met de ronde torens (nr. 69), de Schipperskapel (onder nr. 46) en de Ketelpoort, de kerk en het klooster van de paters Recolletten (links van nr. 68) en de Zandpoort (nr. 48) met de Houtlei.

Het Groen Kruis dat Michiel Mast kocht in 1597 is gelegen Predikherenlei 8 op de hoek van de Nodenaysteeg. Deze woning met bak- en zandstenen trapgevel is als monument beschermd bij K.B. sedert 9.12.1977.

Deze kleine hoekwoning met een typische Gentse trapgevel met kruisvensters en ronde ontlastingsbogen boven de gelijkvloerse verdieping was in de jaren 1980 zo goed als ingestort maar werd in 1988 vakkundig tot in de details heropgebouwd. Samen met nog 15 andere woningen viel dit huis in 1989 in de prijzen en kreeg het van het Verbond van de Kringen voor Heemkunde in Oost-Vlaanderen de oorkonde als geslaagde restauratie

(foto Erik Dekeyser).

jaar en betaalde jaarlijks zijn huishuur, zo betaalde hij het zevende jaar van negen 30 schellingen bij acte van *twalfste in lauwe XV eenenvijftig* (12.1.1551). Als wijnschroder dan was hij betrokken en medeverantwoordelijk bij de terugkoop van het neringhuis van de wijnschroders aan de KRAANLEI in 1545, dat door de Carolijnse Concessie van 30.4.1540 geconfisceerd was.

Een zekere Franchoy's Mast (°1663 +1695) was procureur en beloofde zich te ontfermen over zijn jongere gehandicapte broer Wauter (°1677).

Een bekende herberg van toen was ongetwijfeld *de Bacchus* die gelegen was aan de *Drij Lindeleye*, de LINDENLEI tussen de PEKELHARING en het klooster van St.-Agnete (op de plaats van het huidig Koninklijk Technisch Ateneum). Deze herberg werd gerund door Jacobus Mast (°1620 +1676), zijn vrouw en hun kinderen.

Herbergier was het bijberoep van Lucas Mast (°1626 +1681) in herberg *De Fortuyne* aan de LEIEBRUG, een thans verdwenen brug tussen de LINDENLEI en

de huidige TIEBAERTSTEEG. Op 2.9.1679 verongelukte zijn schip (*gesoncken*), dat geladen was met kalk, te Rupelmonde. Ook het schip van zijn zoon Lucas (°1661 +1727) verongelukte op 22.6.1726 te Antwerpen.

Op de PREDIKHERENLEI nr. 8 woonde Michael Mast (°1567 +1609) in *Het Groen Kruis*, de rechtse hoek met de NODENAYSTEEG dat sedert 1977 een beschermd monument is en in 1988 vakkundig werd gerestaureerd.

Zijn zoon Daneel (°1601) was zwakzinnig (*onnoozel lang van leven ende innocent*) maar kon in het Klein Begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen onderhouden worden op basis van een rente die werd vastgelegd bij het overlijden van zijn vader.

Toen Hansken Mast (°1610 +1639) stierf werd in zijn staat van goed o.a. melding gemaakt van een rente op een huis op de BRABANTDAM (Overschelde), *het Gulden Peerd* genaamd (wellicht gesloopt met de verbreding van de BRABANTDAM in 1869 en 1883) en van huizen op de hoek van de MAAGDESTRAAT met de VIOLETTENLEI (huidige OUDE HOUTLEI). Hansken Mast stierf in zijn woning *Het Moriaenshoofd* op de AJUINLEI aan de RECOLLETTENBRUG. Het huis stond nabij de hoek met de NIEUWSTEGE, nadien KORT-ONDERBERGEN geworden en sinds 1888 is dit de GEBROEDERS VAN DE VELDESTRAAT. Toen zijn vrouw Anna De Pape dan in 1653 overleed werd ook *huys, erfve en stede* genaamd *Den Hiersche Hont* in *Berowstraete* (cf. BEROUW) in de inventaris opgenomen.

Cornelis Mast (+1682) woonde met zijn gezin aan de *Raecke* (de plaats waar thans GROENEBRIEL overgaat in Fratersplein). Zijn zoon Anthone (°1666 +1741) was *proprietaris* van een woning aan de *Cort Scheep Gracht* (KORTE SCHIPGRACHT) en verhuurde ook nog een huisje in 't *Landeken*, een gesloopt beluikje aan DOBBELSLOT). Nog in de omgeving van DOBBELSLOT woonde Guillaume Mast (°1743 +1814) als suppoost (gedurende bijna 30 jaar) van de wijnschroders en suppoost van de nering der taveniers, eerst met zijn gezin aan de SCHIPGRACHT, dan de HAENTJESSTRAAT (Patershol), de PALINGSTRAAT (huidige GROENEBRIEL) en dan de OUDBURG. Zijn echtgenote Petronilla Ap overleed dan in 1812 in de *Cul de Sac Herode* (cf. HERODESZAK), ook een reeds lang gesloopt zijstraatje van DOBBELSLOT.

Sieur Franciscus Mast d'oude (°1664 +1721) was niet alleen vrijshipper maar als kraankind repareerde hij ook zowel de kleine stadskraan aan de LIEVEKAAI als de grote kraan aan de KRAANLEI. Ook als brandweerman liet hij zich opmerken en hielp hij op 22.9.1697 bij blussingswerken bij de brand van *herberg St.-Arnaut* op St.-Pieters. Het jaar daarop ontving hij loon om werken uit te voeren aan de grote *gaeyperse* op de KOUTER.

Jan Mast (°1707 +1745) werd op 5.6.1745 het slachtoffer van een vijandige aanval (door het Franse leger) toen hij met zijn schip langs de Schelde tussen de gemeenten Zevergem en Vurste voer. De schade beliep toen méér dan 1290 gulden. Jan zelf overleed enige maanden later in *de groote craene* op de KRAAN-

LEI. Dit was de benaming van het neringhuis van de wijnschroders van 1640 dat haaks achter het recentere Wijnschrodershuis uit 1755 staat.

Bij ST.-JACOBS woonde Daniël Mast (°1705 +1784) als wijnschroder, maar zijn vrouw Barbara Sartel was er ook lijnwaadverkoopster in het huis nr. 8 waar zich thans beenhouwerij Hallal bevindt. Als ontvanger van de nering der wijnschroders was Jan Mast (°1707 +1775) betrokken bij het opmaken van het contract op 6.3.1755 ten overstaan van de *Schepen van de Keure en de Raedt van Stadt Ghendt*, voor het bouwen van een nieuwe kaai ter hoogte van het nieuwe neringhuis, het zg. Wijnschrodershuis (huidig Mexicaans restaurant Pablo's) aan de KRAANLEI.

Dat men het niet zo nauw nam met de schrijfwijze van de straatnamen, in het bijzonder de Ajuinlei, wordt bewezen bij Willem Mast (°1627 +1678). Hij overleed op de Antuijnleie, in zijn staat van goed is er sprake van een huis op de *Aujuijnleye* en toen zijn vrouw Catherine Van Damme in 1683 overleed schreef men *Daenjuijnleye*.

Niet ver daarvan – aan de OORDEELBRUG en naast het klooster – van St.-Agnete – ging later Sieur Adriaen Mast (°1684 + 1748) wonen. Mogelijk was dit het huis waarvan sprake is in zijn staat van goed: *ten voorhoofde van de Leijebrugge, boven het cuypgat streckende achterwaerts in het Sonnevlietstraetje* (huidige ST.-AGNETESTRAAT). Die LEIEBRUG werd gesloopt in 1703, nadien heropgebouwd en dan definitief gesloopt in 1738.

Een buitenbeentje misschien was Frans Mast (°1738 +1799) die aanvankelijk, in 1761, als kaaskoper werkzaam was. Toch bleef hij traditiegetrouw bij de wijnschroders en was er in 1770-1772 zelfs deken van. Toen de Raed Fiscael in een brief op 15.4.1769 een aantal vragen stelde over de nering is het mede Frans die daarna het antwoord opstelde en ondertekende. Hij woonde met zijn gezin *beneden de Plattebeurze*, dan recht ertegenover, dan het Wolfstraetje en de WULFSTEGE. *Herberg de Plattebeurs* was een herberg in het verdwenen WOLFSTRAATJE (een in 1898 gesloopt zijstraatje van de VRIJDAGMARKT naast het *Lakenmetershuis*).

Michael Mast (°1708 +1771) was behalve suppoost van de nering der kraankinders en de vrije schippers ook tavernier in *herberg Swaentjen* waar zijn vrouw Catharina Van den Abeele ook brandewijn schonk. Deze herberg situeerde zich *achter de Recollecten en achter den Ancker* (een brouwerij aan de Nederkouter) *nabij de hauten brugge* (de Leiebrug) in het ZWAANTJESSTRAATJE. Ook hun zoon Carel Mast (°1732 +1765) was benevens kraankind en vrij-schipper herbergier in *Het Ganscken* aan de (Grote) HUIDEVETTERS-HOEK.

Het valt op – en het is normaal – dat vele van die kraankinders en schippers langs de waterkant aan de Gentse leien, kaaien en grachten woonden. Het was

niet anders bij Petrus Carolus Mast (°1722 + 1803) die met zijn gezin aan de *Lanck Schep Gracht* of *Lanckschipgracht* (cf. LANGE SCHIPGRACHT) woonde. Als adjunct van de schippersnering werd mijn voorvader Pieter Gregorius Mast (°1715 +1790) – zoals de meesten – ook lid van de Gilde van de H. Antonius van Padua die gevestigd was in de Schipperskapel nabij de Ketelpoort. In 1747 werd hij in het Brouwershuis aan ONDERBERGEN tot baljuw van die Gilde (*met pluraliteit van stemmen*) verkozen, in 1753 tot deken en in 1766 tot ontvanger. In 1783 werd dan Jan Baptist Mast (°1756 +1828) in het *Hof van St.-Anthone* (ST.-ANTONIUSKAAI) een eerste maal tot baljuw verkozen. Dit herhaalde zich in 1790 in herberg Den Aenleg (wellicht deze herberg aan 't PAS). Tenslotte werd hij in 1808 ook deken van de Maatschappij der wijnschroders en had vruchtbare contacten met de stad Gent, zo o.m. in 1812 met de heer Pycke de ten Aerde, *meyer der stad*. Jan Baptist woonde met zijn gezin aan de LINDENLEI, huidige nr. 18, het huis naast het hoekhuis met de ST.-AGNETESTRAAT.

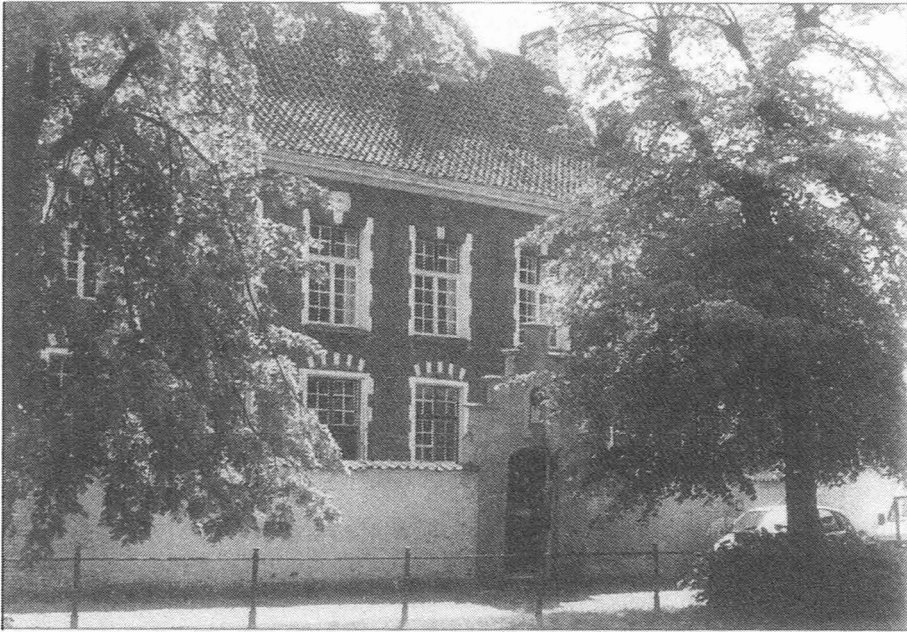
Johannes Livinus Mast (°1755 +1837), geboren aan de LINDENLEI bij de OORDEELBRUG, werd broodbakker en kocht in 1807 een huis in de *rue d'Ypres* (cf. IEPENSTRAAT), in 1811 een huis in de ST.-MARTENSSTRAAT 2 en in KORT-ONDERBERGEN (huidige GEBROEDERS VAN DE VELDESTRAAT) 2 en 4. In zijn vrije tijd was hij secretaris-schatbewaarder bij Utopia, een blaaspijpschuttersvereniging.

Dat ook Pieter Jan Mast (°1757 +1830) gedurende zijn veertigjarige beroepsloopbaan bij verscheidene neringen werkzaam was bewijzen een aantal documenten. Hij was suppoost bij de wijnschroders wonend aan de Ketelpoort, bij de nering van de schippersmaats, bij de Maatschappij der kraankinders, bij de vrije schiplieden wonend aan de OORDEELBRUG, schippersmaat aan de QUAI DES VIOLETTES, *batelier* aan de STOPPELSTRAAT.

Binnen de vrije schippersnering hadden de meeste mannelijke Masten dus een functie in het bestuur. Ze waren suppoost, gezworene, adjoint of ouderman en bij de vrije nering der wijnschroders waren zij ook deken, gezworene of suppoost.

Uitzonderlijk werd er een Mast geestelijke. Lieven Mast was in 1613 priester. Egidius Mast (°1725 +1766) trad toe tot de Franciscanen te Ieper, werd gardiaan en daarna vicaris. Petrus Livinus Mast (°1732 +1786) trad toe tot de orde van de paters Augustijnen (oudere Gentenaars spraken destijds soms wel eens oneerbiedig over *d'èwe stijnkers*) en bracht het tot subprior te Antwerpen.

Eén van de best bekenden – zij het van een heel ander kaliber en als zware misdadiger – is wel wijnschroder Jan Mast (°1729 +1763) die samen met kuisper Ferdinand Danneels in het najaar van 1763 een vijfvoudige roofmoord pleegde in de VROUWEBROERSSTRAAT van het PATERSHOL, op de plaats waar zich

Het convent Huyshoven (Lange Violettenstraat 231) ook genoemd H. Familie was één van de zeven en vermoedelijk het oudste van de gemeenschapshuizen in het Klein Begijnhof (foto Erik Dekeyser).

thans *restaurant Karel de Stoute* bevindt. Hij was wijnschroder geweest, herbergier in 't *Ganxken* (destijds gelegen in de *MAGELEINSTRaat*, rechtover de *BENNESTEEG*, thans *KAPITTELHUIS*) en daarna voerman, wonend aan de *LIEVEGANG* (huidige *KOLVENIERSGANG*). Deze zaak maakte destijds veel ophef. Niet te verwonderen dat zijn aanhouding, het proces, zijn terechtstelling en gans het verhaal in geuren en kleuren – zelfs nog vele decennia na de feiten – in de actualiteit kwam. Ook over sommige aspecten van deze misdadiger willen wij het in de toekomst nog eens hebben.

Uitzonderlijk hadden de dames naamdragers Mast beroepshalve ook iets in de pap te brokken. Soms namen ze de taak van hun man over in het schippersbedrijf – althans op papier – wanneer hun echtgenoot te vroeg overleed. Andere vrouwen bleven ongehuwd en waren genoodzaakt iets te doen om aan de kost te komen. Sommigen hielden *cafféhuys* of schonken thuis brandewijn. Herbergierster was Petronilla Mast (°1660) die met haar echtgenoot Frans Van Hoorde herberg *De Roose* bij de *KEIZERPOORT* openhield. *Cafféhouden* bleef in de familie want haar zuster Anna Theresia (°1672) hield *cafféhuys* omtrent de *KETELPOORT*, daarna op de hoek van het *STERRESTRATJE* (tegenover de ingang van de *St.-Niklaaskerk* in het verlengde van de oude *St.-MICHIELSBRUG*) en

achteraf aan de PREDIKHERENLEI. In 1720 was ze zelfs koper der nering van de taverniers.

Terwijl Carel Mast (°1678 +1755) suppoost was bij de vrijsschippers was zijn vrouw Laurijne de Mylander winkelierster in lijnwaad, neteldoek en andere textielwaren in de TINNENPOTSTRAAT.

Marie Joanna Mast (°1735 +1782) was ongehuwd en winkelierster in lingerie e.d. BIJ ST.-JACOBS. Francisca Mast (°1761 +1835) was koper van de nering der meerseniers. Ze dreef wellicht handel in metaalwaren, leder, textiel, kleding, e.d. aan de VIOLETTESTRAAT (huidige ZANDPOORTSTRAAT). Barbara Mast (°1747 +1828) was ook ongehuwd maar had geen beroep. Ze kon – zoals verschillende vrouwen in de familie – als *proveniersterigge* in het *Huis van Barmhartigheid* van de ST.-ANTONIUSKAAI blijven wonen.

In ieder geval waren er ook een aantal meisjes die begijn werden: Margareta Mast (°1600 +1661) woonde in het Klein Begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen aan de LANGE VIOLETTESTRAAT. Ze was er in 1643 meesteres van het *convent Ter Liefde* (huidig nr. 261-263) toen ze daar werken liet uitvoeren. Dit convent was ca 1980 de woonplaats van de Grootjuffer. Zij liet zelfs in 1652 een nieuw *convent Huyshoven* bouwen (huidig nr. 231). Op de (vernieuwde) cartouchevormige gevelsteen staat 1662 als foutieve datum. Ook haar zuster Cornelia Mast (+1649) woonde in het *convent Huyshoven* en haar broers dochter Elisabeth Mast (+1684) overleed in *convent Ter Liefde*. Nog vroeger was ook Maria Mast (°ca 1525) er begijn geweest.

Het is ook waar dat de echtgenoten van de mannelijke familieleden Mast een belangrijke rol hebben gespeeld en een grote invloed hebben gehad op de evolutie van de familie, niet alleen sociaal-economisch maar ook financieel. Ook het tegenovergestelde was waar. Veel vrouwelijke Masten huwden met invloedrijke en belangrijke Gentenaars of kregen o.m. relatief bekende afstammelingen.

Over die aangetrouwde familie en hun afstammelingen zullen we het een volgende keer hebben. Daarna volgen ook de recentere mannelijke generaties.

Erik DEKEYSER
(t vervolgt)

SCHIMPLIED OP DE GENTSE BISSCHOP VANDERNOOT (1727)

Philip-Erard Vandernoot was in 1694 bisschop van het bisdom Gent geworden, in opvolging van Albert van Hoorne. Over zijn vijfendertigjarig bestuur van het bisdom – hij overleed in 1730 – is vooral bekend gebleven dat hij actief deelnam aan de onderhandelingen tussen de Staten van Vlaanderen en Karel VI naar aanleiding van het Barrière-traktaat van 1715.

Nadien heeft hij zich niet meer met politiek ingelaten maar zich volledig op het bestuur van het bisdom toegelegd. Aan het einde van zijn leven had hij echter af te rekenen met het ongenoegen van een aantal lagere geestelijken die het niet eens waren met de manier waarop de bisschop de ambten onder de priesters verdeelde.

Dit blijkt uit het feit dat op 11 maart 1727 de Raad van Vlaanderen aan de bisschop “in sijn Casteel te Loochristi” en aan de abt van de Sint-Pietersabdij een kopie zond van een “diffamatoir Liedeken”¹. In een begeleidend schrijven verklaren de heren dat de Raad “van ’s hofsweghe”² de toelating had bekommen “omme te informeren naerden gonnen die het selve liedeken heeft ghemaect ende in het publyck heeft uijtghegeheven”. In het kader van deze informatie-opdracht vraagt de Raad dan ook aan de twee kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders om hen te laten weten wat ze in verband met het schimplied eventueel nog aan verdere informatie zouden kunnen bekomen.

De bisschop van Gent antwoordt dat hij een onderzoek heeft laten instellen, maar – zo schrijft hij – dat hij

niet anders vernomen ofte achterhaelt en hebbe als dat aen den Heere de Clercq, Pastoor der parochiale kerk van Ste Michiels het origineel Liedeken ter handt gestelt zijnde door den heer Advokaat ende Schepen De Smet, het selve door de voorn. Heere Pastoor gecommuniqueert is geworden aan den Heere Proost van Ste Pharaildis.

Dit is alles wat hij aan informatie heeft kunnen inwinnen.

Het schimplied, getiteld “Treur lideken over het concurs gestorven en begraven in ’t bisdom van Gent”, werd te Gent en wellicht ook daarbuiten onder de lagere geestelijkheid verspreid op een gedrukt blaadje. Een met de hand geschreven kopie werd bij het gerechtelijk dossier gevoegd. De auteur van het lied gaat schuil achter het pseudoniem “Christijn Waeremont, ouden kleermaeker”. Het is duidelijk dat hij een lagere geestelijke van het bisdom is geweest, een man die zich gefrustreerd voelde omdat hij naar zijn mening niet op een eerlijke manier had kunnen meedingen naar vacante ambten die onder de geestelijkheid verdeeld worden.

Zo was kort voordien het ambt van pastoor van St.-Jacobs te Gent vrijgekomen. In een dergelijk geval moest er volgens de bepalingen van het Concilie van Trente een wedstrijd, een “concur” of examen georganiseerd worden om de kandidaten voor een dergelijk ambt op een eerlijke wijze te schiften. Dat was echter niet gebeurd: de bisschop had deze pastorij aan een willekeurig door hem gekozen kandidaat gegeven. Het was niet de eerste keer dat dit voorkwam: reeds zes of zeven keren was in het verleden hetzelfde gebeurd. Onderdanige “domestike”, mouwvegers en onbeschaamde “vragers”, jonge priesters zonder ervaring, “selfs oock sonder baert”, gaan met de beste plaatsen lopen, zo wordt er gejammerd.

Ook de abt van Sint-Pieters, Antoine Musaert, krijgt een veeg uit de pan. Ook hij laat zich verleiden “door streelen” en “fleijen” en laat hen “die bequaem sijn” in de kou staan. Geweten of kennis heeft hij niet, wel is hij “ervaren in den wijn”, en wijntonnen zijn zijn enige studieboeken!

De bisschop laat zich de wet voorschrijven door zijn nicht, een zekere “mevrouw Tilens”. Zij is het die de postjes uitdeelt en zonder haar voorspraak vindt men bij de bisschop geen gehoor. Er wordt dan ook gefluisterd, zo beweert het lied, dat hij zijn nicht zo graag ziet dat, als hij kon, hij zonder aarzeling voor haar zijn staf en mijter zou laten varen.

Nog allerlei andere lieflijkheden worden over de bisschop gezegd. Hij is gierig: waar hij komt moet men hem prinselijk ontvangen, maar als een pastoor hem te Gent komt bezoeken, proeft hij nooit van zijn spijs of drank. Hij wordt door zijn nicht zoveel mogelijk te Lochristi gehouden om “sijn gelt te menageren”. Zijn bisdom of zijn priesters leiden, dat doet hij niet. Als men “casus proponeren” houdt, d.i. een mondeling examen organiseert, verschijnt hij niet zelf, maar zendt een jezuiet, een zekere père Christijn.

Het lied besluit met de verklaring dat de auteur liever zou gaan spitten dan een postje te krijgen door “mauw vaghèn”.

Ziehier de tekst ³:

Treur lideken

Over het concurs gestorven en begraven in 't bisdom van Gent.
Opgedragen aen mijn heer Anthonius Smet, advocat
en hoofman van het vermaert en uuijnemende concert binnen Gent.

door Christijn Waeremont, ouden kleermaker.

Op de wijze:

Als ick eens gonck overlegghen,
al 't geen ick u heb te seggen

1

Confrer', wat komt g'in stadt maken,
 Zijn 't dan presserende saeken,
 Dat ick u in 't sweet ontmoet,
 Jae te peerd' en niet te voet ? (*bis*)
 Ick kom' gelijk ick noch [dee] voer desen, 5
 Sien wanneer t'concur sal wesen
 Voor Sint Jacobs pastorijs:
 k'Bid u, weet g'het, seght het mij.

2

Gij moght vrij naer huijs weer keeren,
 Voortaan spaert uw gelt en kleeren, 10
 Geen concurs meer en verwaght,
 Gaet, studeert noch dagh en nacht! (*bis*)
 k'Meijn gij wilt mij amuseren,
 Sij en komt maer te vaceren!
 k'Segh, al is sij maer vacant, 15
 S'is weegh met warender hant!

3

Wat helpt dan al dat studeren,
 Als men geen wilt promoveren,
 Door t'concur, gelijk gij seght,
 Soo blijv' ick dan altijt knecht! (*bis*) 20
 Gij weet m'heeft ses of seven,
 Hier en daer nu weegh gegeven,
 Pastorijen oock vermaert,
 Aen ioncheijt, selfs oock sonder baert.

4

Het concilie van Trenten 25
 Begeert hier tot concurrenten,
 Dit sijn orders van de kerck,
 Maer men maeckt van dees geen werck. (*bis*)
 Die meest moeten mainteneren,
 Het concili observeren, 30
 Die doen 't hier en daer te niet,
 Daer 't lust, gelijk men siet.

5

Men magh hem nu niet verlaten
 Op bisschoppen of prelaten,
 Sij doen 't al naer hunnen sin, 35
 Wie van hun soeckt ziel gewin? (*bis*)
 Domestike en mouw vagers,
 Loopers, onbeschamde vragers,
 Krijgen t'al van hun door vrient,
 Niet met al voor die 't verdient! 40

6

't Scheen den abt nu g'heel sijn leven
 Alles door concurs soud' geven,
 Groot of klijne pastorijs,
 Maer 'k sie t'is al felterij. (*bis*)
 't Sij door streelen, t'sij door fleijen, 45
 Laet hem dan en nu verlijen
 En geeft d'een en d'ander, maer
 Die bequaem sijn, laet hij daer.

7

't Is eenen sonder scienti,
 Eenen abt sonder consc[i]enti, 50
 Nauwlyckx met een woordt Latijn,
 Wel ervaren in den wijn. (*bis*)
 Moet met sijn volck sijn gepresen,
 Die schriftuer noch vaders lesen,
 All hun studiboeken sijn 55
 Jaerlijkx hondert stukken wijn!

8

Den bisschop laet hem regeren,
 G'heel sijn bisdom gouvernen,
 Van mevrouw Tilens, sijn nicht,
 Denckt eens hoe dat dit al sticht! (*bis*) 60
 Dat vrouwpersoonen regeren,
 Rijcken, landen gouvernen,
 Sietmen hier en daer geschien,
 G'lijck oock weeten alle lien!

9

Maer sien vrouwen domineren, 65
 Datse bisdommen regeren,
 En daer hebben d' overhant,
 Noijt sulckx g'hoort in eenigh lant (*bis*)
 Canonijnen en prosdijen,
 Pastorijen, kosterijen, 70
 Meest in alles speelt den baes,
 Dit verdient een g'heel relaes.

10

Ider komt haer de mauw vaghen,
 Om als voorvalt, iet te vraghen,
 Want sonder dees groot' altess', 75
 Bij den bisschop geen acces! (*bis*)
 Hij moest dit wijf doen vertrekken,
 M'hoorter hier en daer med' gekken,
 Maer te gern' sijn nicht siet,
 Kond hij, staf en mijter liet. 80

11

Hij is bisschop soo veel jaeren,
 Daerom veel heeft konnen sparen,
 Maer s'houdt waght en wel belet,
 Van te doen t' minste beset. (*bis*)
 Geeft hij nu niet in sijn leven, 85
 Naer sijn doot niet veel sal geven,
 t' Allen plaets' sijn wapens staen,
 Al of hij dat had gedaen.

12

'k Heb dickmals hooren segghen,
 Soo haest hij sijn hoof sal legghen, 90
 Al waer sijne wapens staen,
 Terstont sullen dees uijtslaen. (*bis*)
 Maer de vrienden daerme' gekken,
 Want sij 't al naer sijn doot trekken,
 Daerom dit wijf sorghet altijt, 95
 Dat hij noch in 't leven blijft.

13

Gaet hij bijten visiteren,
 Men moet hem princ'lijk tracteren,
 Komt eenen pastor naer stat,
 En proeft van sijn broot noch nat. (*bis*) 100
 s'Houdt hem te Loo diverteren,
 Om sijn gelt te menageren,
 Hij die treckt soo menigh goet,
 Niemand met hem eten doet.

14

't Schijnt sijn huijs dat is ter heuren, 105
 Selden sien hem de geburen,
 Hij laet t'bisdom sonder raedt,
 Niemand heeft die t'hem verstaet. (*bis*)
 Houtmen casus proponeren,
 Hij sent dees om te solveren, 110
 Bij per' Christijn jesuit.
 Confrer, t'Bisdom is te niet!

15

k'Segh' u: moet ick de mauw vaghen,
 Liever gonck ick spitten, graven,
 Als t'hebben een pastorij, 115
 Door vrienden of flaterij. (*bis*)
 Wie sal nu willen studeren,
 d'Esels sietmen promoveren,
 Is 't concurs in 't bisdom doot,
 Adieu Bisschop vander Noot! 120

13.*k'Meijn*: ik neem aan dat. 14.*vaceren*: is pas vacant geworden. 16.*weegh*: weg; *warender*: lees *varender*, d.i. vlugge. 26.*begeert ... concurrenten*: verlangt dat hiertoe vergelijkende examens worden uitgeschreven. 29.*mainteneren*: doen toepassen. 30.*observeren*: over de toepassing waken. 32.*'t lust*: het (hen) past. 33.*hem ... verlaeten*: zich betrouwen. 38.*Loopers*: die hen achterna lopen. 44.*felterij*: schurkenstreken. 46.*verlijen*: verleiden. 48.*daer*: terzijde. 49.*scienti*: geleerdheid. 54.*vaders*: kerkvaders. 60.*sticht*: stichtend werkt, als model dient. 69.*Canonijnen en prosdijen*: ambten en bedieningen van kanunnik, proost. 74.*als voorvalt*: bij gelegenheid. 75.*altess'*: Fr. *altesse*, Hoogheid. 76.*accés*: toegang,

gehoor. 84.*beset*: schenking. 87.*waepens*: wapenschild. 92.*terstond* zal men die stukslaan, *of*: dadelijk zullen ze verkleuren. 94.*trekken*: erven. 100.*en proeft*: proeft niet. 101.*Loo*: Lochristi. 102.*menageren*: beheren. 103.*treckt*: inkomsten heeft van. 105.*te heuren*: te huur (rijmt met *geburen*) in het volgende vers). 109.*casus proponeren*: het in een wedstrijd bespreken van een *casus*, uitspraak of probleemstelling.

Uit de “informatie preparatoire” die op 11 maart 1727 door de Raad van Vlaanderen werd gehouden, blijkt verder dat Antoine Desmedt, advocaat van de Raad en schepen van gedele te Gent, de tekst van het lied ontvangen had van zijn huisknecht. Deze vertelde hem dat hijzelf het had gekregen van een vrouw, “haer ghenerende met appelen te vercoopen”. Ze had aan de knecht gezegd dat ze het zelf gekregen had van “eenen queesel ghedoocken in haere faille [= *hoofddoek*], die vraeghde ofte sij desen brief niet en soude hebben willen bestellen aenden comperant [= *getuige*]”. Men had dus een aantal tussenpersonen ingeschakeld om het opsporen van de identiteit van de auteur onmogelijk te maken.

Interessant is verder nog dat het niet de eerste maal was dat Meester Desmedt een gelijkaardig schimplied had ontvangen. Hij verklaart immers dat dit lied geschreven is in dezelfde hand als die van een ander “pasquille ofte dierghelijck liedekke, over drie jaeren ofte bet [= *meer*] den comparant inghelijcken [= *eveneens*] toeghesonden, sprekende teghen de pastoors deser stede, de welcke bij het selve Liedeken als beulen vande Jansenisten wierden uijtghemaect”. Maar ook in verband met dit lied, blijkbaar uitgaande van te Gent toen talrijke aanhangers van Jan Jansenius, de Ieperse bisschop, weet hij niet wie het hem had toegestuurd noch wie de auteur ervan kon zijn. En daarmee zat de zaak op een dood spoor ...

W.L. BRAEKMAN

NOTEN

¹ RA Gent, *Raad van Vlaanderen*, nr. 22986.

² Van Maria-Elizabeth van Hongarije, de gouvernante van de Nederlanden.

³ Letters die door mij zijn toegevoegd staan tussen vierkante haakjes.

TWEE ZAFFELAARSE BIECHTSTOELN IN GENTSE SINT-BAAFKATHEDRAAL

De Zaffelaarse kasteelheer Charles De Bremmaecker bekostigde in 1826-1827 een grondige renovatie van de parochiekerk van Zaffelare. Volgens een notitie

in de “Vliegende Bladen” van de Universiteitsbibliotheek van Gent zou Louis Minard uit Gent de architect zijn geweest.¹ Toezicht werd uitgeoefend door jonkheer De Bremmaecker zelf.

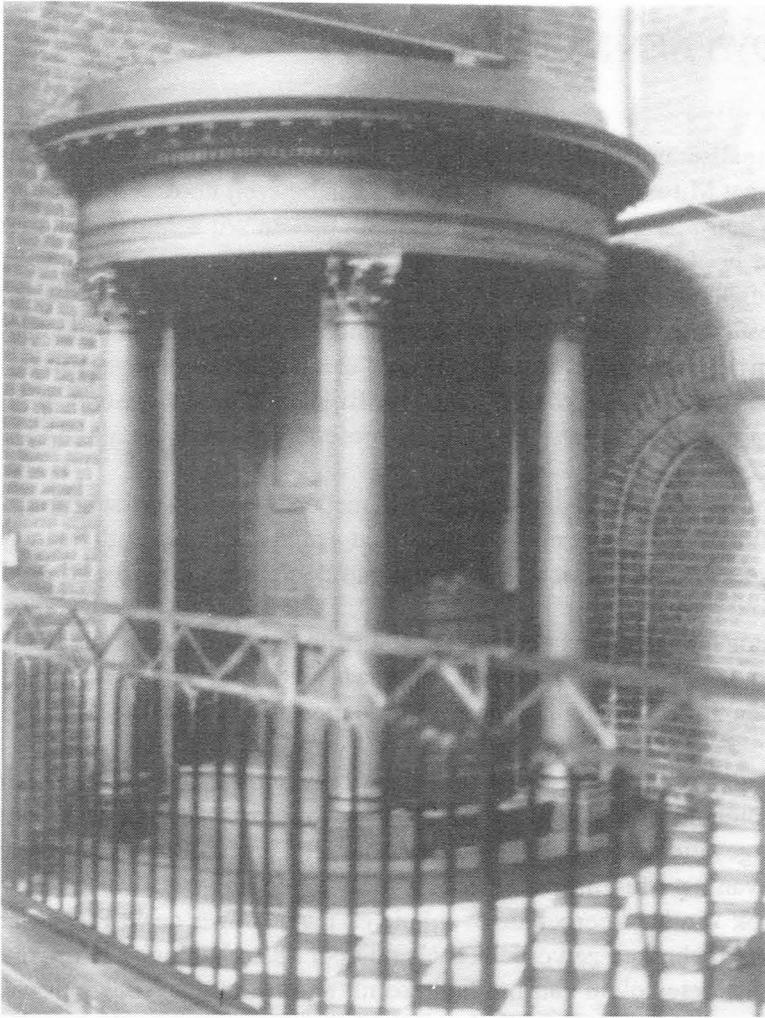
Voor zijn rekening werden volgende werken uitgevoerd: de pilaren werden gelijkvormig gemaakt, alle muren werden afgekapd en opnieuw bezet, de preekstoel werd verplaatst, het schaliedak werd hersteld evenals de vensters, het beenderhuis gerestaureerd, de doopvont werd afgesloten met een ijzeren hek en de doopkapel voorzien van een blauwwitmarmeren vloer, de pilaren, waarop het orgel rustte, werden herbekleed. Een plaatselijke schrijnwerker, Josephus Nimmegeers, maakte twee nieuwe zijaltaren en twee ovaal biechtstoelen.² Deze Josephus Nimmegeers, waaraan tot nu toe geen studie werd gewijd, heeft meerdere fraaie werken uitgevoerd voor kerken, zoals altaren te Evergem, boiserie in Zeveneken en een indrukwekkende preekstoel te Bassevelde. Hij wordt ook vermeld als architect van de kerk van Doorselaar en samen met zijn broer bouwde hij de kapel van de H. Bavo te Mendonk. Maar de lijst van zijn werken is veel langer.

Alles wijst erop dat door de renovatie op kosten van De Bremmaecker de oorspronkelijk gotische kerk werd omgevormd tot een neoclassicistisch gebouw. De gotische spitsbogen werden bijgewerkt tot rondbogen. Alleen de ramen van het hoogkoor en elementen van de toren bleven gotisch. Voor de nieuwe altaren in de zijkoren schonk Charles Van Hulthem, de oom langs moeders zijde van Charles De Bremmaecker, twee grote schilderijen van François Navez. Het ene schilderij stelt de tenhemelopneming van Maria voor, het andere de marteldood van de H. Sebastiaan. Die twee schilderijen zijn nog in de kerk van Zaffelare aanwezig

Tussen 1897 en 1907 werd de kerk van Zaffelare herbouwd in neogotische stijl en de oude zijkoren werden terug gotisch gemaakt. Volgens het toenmalige kerkbestuur misstonden de neoclassicistische biechtstoelen in de vernieuwde kerk.

In 1938 werden deze imposante meubels door de kerkfabriek van Zaffelare geschonken aan de Sint-Baafskathedraal te Gent. De kerkfabriek van Sint-Baafs aanvaardde ze op 18.3.1939. Men liet ze door de heer Bont (? , - moeilijk leesbaar) herplaatsen en volledig opkuisen aan 1500 fr. per biechtstoel. Zij kwamen terecht links en rechts in de kathedraal in de twee voorlaatste zijkapellen, waar ze nog steeds getuigen van het degelijke vakmanschap van een dorpschrijnwerker.³

Bert VERVAET

Een van de twee Zaffelaarse biechtstoelen in de voorlaatste kapel van de noordelijke zijbeuk van de kathedraal. (Eigen foto)

NOTEN

¹ UGent, Centrale Bibliotheek, *Vliegende Bladen*, I S 1. Op het mapje staat "N04. Plans der kerk van Saefelaere door orders van Mr. Briemaker 1827". Een latere hand, die ook op andere documenten in verband met architect Minard notities maakte, schreef daaronder "L.Minard".

² Kerkarchief Zaffelare, *Liber Memorialis*, pp. 6-7, met latere randnotitie door pastoor Rutsaert.

³ Bisschoppelijk Archief Gent, Resoluties van de kerkfabriek van de Sint-Baafskathedraal, 18.3.1939. De twee vermelde biechtstoelen zijn de enige in de kathedraal, die aan de beschrijving beantwoorden. DHANENS E., *Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen. V. Sint-Baafskathedraal Gent*, Gent, 1965, p. 96, vermeldt deze biechtstoelen onder de nummers 128 en 129, zonder vermelding van de herkomst.

VERDWENEN MONUMENTEN

Bij het realiseren in 1993 van de tentoonstelling “8 eeuwen Gentse ziekenhuizen” in het Museum Vander Haeghen en van de erbij horende catalogus, vonden wij een zestigtal godshuizen terug, en bleken wij achteraf er nog enkele over het hoofd te hebben gezien. (Bijna iedere gilde, nering of ambacht had zo’n sociale voorziening.)

De meeste van deze instellingen verdwenen weer in de loop der tijden (vooral onder invloed van de Franse Revolutie), enkele bleven gedeeltelijk of in gewijzigde vorm bestaan (zoals b.v. de oude Bijlokeziekenzaal die concertgebouw werd, of de Wolleweverskapel die als bioscooplokaal en nu als mode-paleis wordt gebruikt).

Van Gent wordt gezegd dat het de stad is met de meeste historische monumenten (hoewel men op het eerste gezicht zou geneigd zijn dit eerder aan Brugge toe te kennen; doch dit zal wel vooral aan de dichtere concentratie aldaar te wijten blijven).

Dat er nog tal van oude gebouwen te Gent zijn, is in zekere zin verwonderlijk, wanneer men bedenkt wat er niet allemaal reeds tegen de vlakte is gegooid geworden. In Vlaanderen’s oude hoofdstad moeten er dus wel zéér veel geweest zijn.

Naast een ganse reeks verdwenen godshuizen, is misschien wel de belangrijkste verloren instelling de machtige St-Baafsabdij (zoals door iedere Gentenaar terdege geweten, door de Spaanse Habsburger Carolus afgeschaft); slechts de puinen van het Museum voor Stenen Voorwerpen blijven er van over.

Maar ook van haar beroemde evenknie en tegenhanger de St-Pieters-abdij is heel wat afgebroken geworden (zoals nu door de archeologische opgravingen op het St-Pietersplein aan het licht komt; naast de O.L.Vrouwparochiekerk verdwenen ook in het Frans tijdperk het abtspaleis en een reeks bijgebouwen van het weidse complex).

Het unieke Gravensteen ontsnapte ternauwernood aan afbraak, en ook het Pand van Onderbergen werd slechts op het nippertje (door Universiteits-Rector Bouckaert) gered.

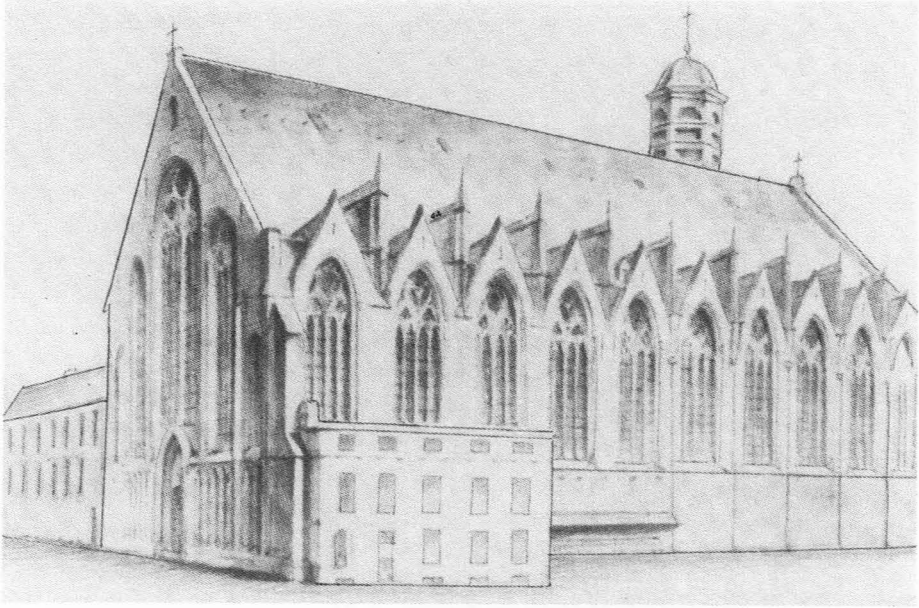
De merkwaardige Dominicanen-kerk ernaast viel nog in de 19e eeuw onder de slopershamer (huidige Jakobijnenstraat); slechts één Doornikse muur (van Onderbergen naar Leie) blijft er van over...

Rechtover het Gravensteen sneuvelde de St-Veerle-kerk.

Op de Vrijdagmarkt verdween het prachtig Utenhove-steen.

Aan de Korenmarkt werden de Châtelet-gevangenis en nadien het Pakhuis gesloopt.

Langs de Coupure moest het Rasphuis van Vilain XIII eraan geloven.

De verdwenen Dominicanerkerk.

Op het Panoramisch Zicht van Gent anno 1534 ziet men de stad omgeven door een reeks poorten waarvan sommige reeds op zichzelf er als een kasteel uitzagen; ze moesten wijken voor de uitbreiding, er blijft niets van over; hoewel men in verscheidene steden er toch wel een of meer als reliek heeft weten te bewaren.

Het Zuidstation verdween aan wat nu door sommigen het Rode Plein wordt genoemd.

Het fraaie Botanisch Instituut van architect Cloquet moest de plaats ruimen voor een meer-functionele wolkenkrabber.

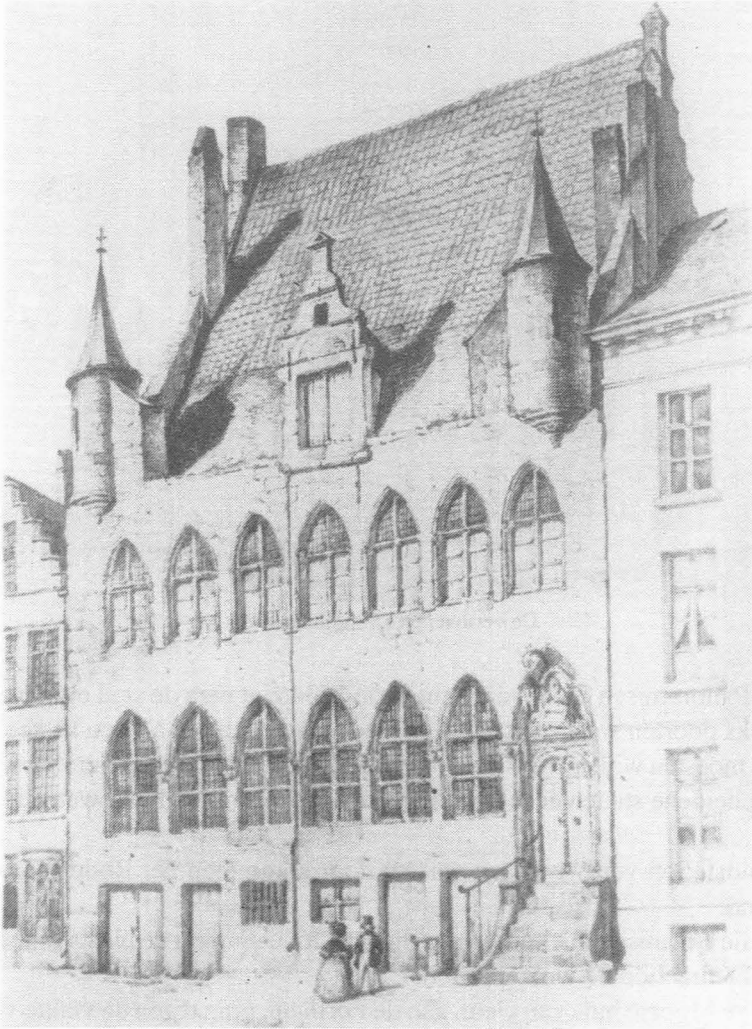
Het enige Moorse huis van Gent, aan de Fortlaan, ging tegen de vlakte voor het zoveelste volkomen karakterloze appartementsblok.

Het huis van Karel van Lerberghe aan de Rooseveltlaan (vroeger Dierentuinlaan) verdween met zijn kunstvol interieur.

Twee typische oude gebouwen van de Drabstraat moesten snel weg voor zgz. uitbreiding van het Museum voor Sierkunst; de gapende wonde in het stadsbeeld ligt er nog altijd open. Aan de overkant van dezelfde straat sneuvelden een aantal huizen voor een dringend-nodig hotel); na jaren is het een overwoerde wildernis + vuilnisbelt.

Het interieur van de gewezen Bank van de Arbeid (Geo Verbanck) werd in klare lichte dag leeggeplunderd.

Het Hospice van de Hundelgemse steenweg moest ook plots weg; het dak was

Het Utenhovesteen op de Vrijdagmarkt.

nog maar gerestaureerd, en vensters en deuren vernieuwd; het terrein ligt er nog altijd triest en desolaat.

En onze opsomming is verre van volledig...

Van zovele merkwaardige oude wijken -die wegens urbanisatie of sanering moesten verdwijnen- heeft men na optreden van kranen en bulldozers geen enkele herinnering, hoe klein ook, nagelaten; het moest alles uitgewist en vergeten worden.

En nu weten wij natuurlijk ook wel dat men niet alles wat oud is kan bewaren of behouden; zoals wij ook weten in welke buurten van stegen en krotwoningen, vroeger cholera of tyfus bij voorkeur uitbraken.

Maar architecturale of archeologische parels zou men toch dienen te respecteren.

Noemde men b.v. de oude Dominicanen-kerk niet een der mooiste tempel-interieurs van Gent, ze sneuvelde voor een urbanisatieplan dat nooit werd doorgetrokken.

Sprak Paul De Keyser niet i.v.m. het Utenhove-slot (in oude teksten ook wel den Grooten of den Hoogen Steen genoemd) van “een parel van burgerlijke middeleeuwse bouwkunst”; het werd opgeofferd om er een paar herbergen voor in de plaats te zetten.

Hoevele stadsbeelden en gebouwen kennen wij nog alleen uit de schetsen van Armand Heins of de aquarellen van soldaat Wynants?

Als Gentenaar denkt men met een zekere weemoed terug aan het vele dat Vlaanderen's oude hoofdstad heeft reeds moeten zien verloren gaan, het woord van Baron Stassart indachtig: “Les démolisseurs sont nombreux,
Les bons architectes sont rares.”

Alexander-Karel EVRARD

BRONNEN

- P. Carson en G. Danhieux: *Gent. Een stad van alle tijden.* (Lannoo, Tielt 1992).
J. Decavele: *Gent. Apologie van een rebelse stad.* (Mercator, Antwerpen 1989).
P. de Keyser & J. Dhondt: *Gent.* (De Sikkel, Antwerpen 1947).
L. Elaut: *Gentse Ziekenhuizen.* (Story-Scientia, Gent 1976).
A.K. Evrard: *Uut Caritate* (Stichting Jan Palfijn, Gent 2001).
N. Goossens, P. Kluyskens, M. Thiery: *8 eeuwen Gentse Ziekenhuizen.* (U.Z. Gent, 1993).
W. Simons, G. Bral, J. Caudron, J. Bockstaele: *Het Pand* (Lannoo Tielt 1991).
A. van Heddeghem: *Een middeleeuws abdijhospitaal* (de Vries-Brouwers, Antwerpen 1978).

GENTSE MEMORIEDAGEN: 5 JULI

5 Juli 1323

Willem Wenemaer en zijn vrouw richten in hun huis een gesticht in voor armen en zieken.

Na het sneuvelen van Willem in 1325 bepaalde zijn weduwe dat de lieden, 20 in getal, zouden opgepast worden door “eene broeder en twee zusters”, door de gouverneurs van het huis aangesteld. In 1330 werden zij vervangen door 3 kloosterlingen.

Willem werd begraven in de kapel van het godshuis.

Uniek overblijfsel van het Wenemaer's Hospice.

De weduwe van Wenemaer, Margaretha 'sBrunen liet zich, na het kloosterkleed aangenomen te hebben, wijden als eerste overste van het hospice.

In 1566 werd het godshuis geplunderd, maar in 1588 werd alles weer opgebouwd, en dit door toedoen van de Gentse mecenas Laureins Van den Haute. De nieuwe kapel werd gewijd aan de H. Laurentius en sindsdien werd het Wenemaer's Hospice ook gekend onder de naam St-Laurentiusgodshuis.

De Saint-Genois geeft volgende beschrijving van het interieur: "Men treedt in het Gesticht langs een kleine deur waarboven het beeld van den H. Laurentius in een nis geplaatst is. Een lange gang geeft uit op een hofken waar de reine huisjes van de bewoonsters zijn. Rechts is de kapel, tamelijk groot en wel versierd; op het altaar den H. Laurentius toegewijd, hangt een schilderij door De Craeyer, den "Marteldood des Heiligen" voorstellende. Enige kleine schilderijen, schone kerkornamenten en de koperen gedenkplaten van des stichters graf maakten den rijkdom der kapel uit".

Deze gedenkplaten werden toevallig teruggevonden. Toen in 1864 de oude Tolhuissluis opgeblazen werd vond men een hele boel grafplaten die gediend hadden als funderingen bij de vorige bouw, daaronder deze van Wenemaer en zijn vrouw. Zij berusten nu in Bijlokemuseum.

Het godshuis werd afgeschaft in 1866 en de aldaar verzorgde vrouwen werden overgebracht naar het St-Antoniushof. De gebouwen werden grotendeels afgebroken in 1875 om plaats te maken voor de nieuwe vlees- en vishalle.

Bij de afschaffing van het godshuis bewaarde een van de zusters, Thérèse Van den Berghe, het beeld van de H. Laurentius in haar huis. Zij woonde het laatst in het Oud Begijnhof alwaar de mensen de H. Laurentius kwamen aanroepen. Na haar dood werd het beeld in de kerk van St-Elisabeth geplaatst.

Het tympaan van de ingang deur werd teruggevonden op 11 Januari 1908 tijdens werken uitgevoerd in een huis op het Veerleplein 9. Het beeld van de H. Laurentius werd terug in de nis geplaatst in 1909.

Het schilderachtig toegangspoortje is het enige wat nu nog overblijft van het Wenemaer's Hospice.

5 Juli 1453

Jacques de Lalaing sneuvelt te Poecke in een gevecht tegen de Gentenaars.

Het was in 1445 dat hij hier sensatie verwekte. In dat jaar hield Filips de Goede hier het 7e Kapittel van het Gulden Vlies. Dit ging gepaard met grote feestelijkheden en ceremonieën, godsdienstplechtigheden en... toernooien. Deze toernooien vormden altijd een zeer feestelijk gebeuren dat bijgewoond werd door de adel op de bevoorrechte plaatsen en de anderen op grotere afstand. In Gent grepen deze toernooien traditioneel plaats op de Vrijdagmarkt. De bedoeling was niet direct de tegenstander te doden, maar het waren toch geen spelletjes voor kostschoolmeisjes.

Onder de toeschouwers was er vanzelfsprekend Filips de Goede, zijn toen 12-jarige zoon Karel de Stoute en de Hertog van Orléans, zoon van de Koning van Frankrijk.

Deze keer was er toch iets speciaals: een vreemde edelman, een geduchte Siciliaanse ridder zonder vrees of blaam, genaamd Jehan Bonifacio, daagde de dapperste Vlamingen uit om zich met hem te komen meten. Hij was dus nogal zeker van zijn stuk. Bijgevolg krioelde het niet van kandidaten om de handschoen op te nemen. Eén deed dat wel en dat was Jacques de Lalaing.

Het was Filips de Goede die hem tot ridder bewapende op de plaats van het toernooi.

Het wapenspel begon met het steken der lansen te paard. Deze kamp duurde 3 uren en de Siciliaan behaalde een licht voordeel.

De volgende dag kwam dan de hoofdschotel: een gevecht te voet met zwaard en bijl. De beide van top tot teen gewapende krijgers die aanvoelden dat ze elkaar waard waren waren er op gebrand de overwinning te behalen. Heftig met hun bijl zwaaiend wierpen zij zich op elkaar. Bonifacio die veel ervaring had probeerde zijn tegenstander in het gezicht te treffen, maar de Lalaing die bevoordeeld was door zijn reusachtig gestalte had geen moeite om de slagen af te weren. Na deze introductie ging hij zelf ten aanval over en trachtte met welgemikte slagen de helm van de Siciliaan te verbrijzelen, maar ook dat was toch maar een wensdroom. Bonifacio probeerde het dan met een trucje: hij wierp ineens zijn bijl op de grond en greep bliksemsnel met zijn linkerhand de bijl van zijn totaal verraste tegenstander, trok zijn vlijmscherp zwaard, maar de Lalaing had zich reeds bevrijd en ging zelf tot de aanval over en deze keer zou het slecht afgelopen zijn met de Siciliaan, ware het niet dat Filips de Goede op aandringen van de Hertog van Orléans de arm ophief om de strijd te staken.

5 Juli 1791

Blijde Intrede te Gent van Albert von Saksen-Teschen met Marie-Christine.

Deze Gouverneur-Generaal der Nederlanden werd geboren in 1738. Hij was getrouwd met Marie-Christine, de zuster van Jozef II.

Op 31 Juli 1781 vertegenwoordigde hij Jozef II bij zijn inhuldiging als Graaf van Vlaanderen. Hij legde er de eed af op de Vrijdagmarkt.

Het is na de Oostenrijkse Restauratie dat wij hem hier terugzagen. Dit ging natuurlijk gepaard met tal van plechtigheden.

“Om drie uur nemen de hoogbaljuw, de twee voorschepenen en de raads-pensionaris Diericx plaats op eenen theater welke aan de Keizerpoort is opgetimmerd en wachten daar de gouverneurs der Nederlandsche provinciën af.

Om 4 1/2 uur kondigt het kanon hunne aankomst aan; zij zijn gezeten in eene “praalkoets” getrokken door acht paarden. De aartshertogin Maria Christina is

zeer prachtig gekleed en vergezeld van haren gemaal Albert, prins van Saksen en hertog van Teschen, gouverneur en kapitein-generaal der Oostenrijksche Nederlanden.

De hoogbaljuw biedt hen onder eene kleine aanspraak de sleutels der stad aan. Een belangrijke stoet leidt de doorluchtige bezoekers naar de abdij van St-Pieters, waar zij moesten logeren:

Een detachement dragonders van het regiment van generaal Baillet de Latour. De trompetters en de timbalier der stad.

De "Vischcoopers (22) rooden frak en zwarte parementen, gele vest en broek.

De Vleeschouwers (32) groene frak, met roode parementen, gele broek.

Een koets met 4 paarden voor het gevolg der gouverneurs.

De koets der hertogen omringd van 100 mannen van het gilde van St-Michiel met brandende toortsen.

Het Magistraat.

De vier hoofdgilden.

De Stadswakende mannen.

Eene afdeling dragonders.

De triomfklokken luiden, de beiaard speelt, het kanon dondert.

Het garnizoen heeft in de straten en aan de vierwegen post gevat.

De afgevaardigden van het Magistraat verlaten den stoet aan het klein Vleeschhuis.

Om 7 uur trekt een geschilderde wagen, met 4 paarden, geladen met een vat rooden en een vat witten wijn naar de abdij van St-Pieters, waar deze wijn door het Magistraat aan de gouverneurs aangeboden wordt; deze ontvangen nu de geestelijke en wereldlijke overheden.

's Avonds wonen zij de vertooning bij in den schouwburg van St-Sebastiaan. Vervolgens gingen zij naar "de aengenaeme verlichtinge van Lanternen waarmede geheel den Kouter binnen de boomen verciert was; van wederkanten waeren twee theaters opgerigt voor hunne KK.HH. ende hun gevolg ende in het middel van den omtrek der verligtinge sag men vanwedersyden eenen theater met turcx musiq alle verciert met konstiglyk verlichte zegebogen."

Albert von Saksen-Teschen stierf op 10 Februari 1822.

5 Juli 1840

Venetiaanse feesten in Gent. De Coupure is toverachtig verlicht wanneer 3 boten met zangers en muzikanten hun tocht aanvangen.

5 Juli 1852

Dood te Gent van Jacques Kesteloot.

Deze geneesheer werd geboren te Nieuwpoort op 9 Oktober 1778.

Hij speelde een voorname rol in de wordingsjaren van de Universiteit. Het is mede onder zijn invloed dat de Universiteit hier gesticht werd. Hij woonde toen in Den Haag. Hij had zijn studies gedaan aan de Universiteit van Leiden.

Hij was goed bevriend met Anton Falck en was raadgever van Willem I.

Bij de stichting van de Universiteit alhier was hij een van de 4 professoren die benoemd werden in de Faculteit Geneeskunde.

Bij de inhuldiging van de Aula in 1826 sprak hij voor het eerst een rede uit in het Vlaams.

Als geneesheer en kunstliefhebber was hij gedurende het Hollands tijdperk een der leidende figuren in het Gents stadsleven.

Hij was 2 maal Rector: van 1825 tot 1826 en van 1834 tot 1835. In deze beginperiode wisselde het Rectoraat ieder jaar. Hij was de laatste verkozen Rector. Na hem werden ze benoemd door de Koning.

Op 13 April 1846 ging ter zijner ere een jubelfeest door in het Casino met toespraken van Van Duyse, Ledeganck, Snellaert en Conscience.

5 Juli 1906

De Gentenaars winnen voor de eerste maal de fameuze roeiwedstrijd in Henley. De 2 Gentse roeiverenigingen, de "Club" en de "Sport" hadden een gemengde ploeg naar de beroemde jaarlijkse regatta in Henley gestuurd, 4 roeiers van elk in de formatie aan dewelke nog steeds het meest belang gehecht wordt: de acht-riem.

De Gentenaars hadden zich zonder moeite door de "éliminatoires" doorgewerkt en op 5 Juli 1906 was dan de grote dag van de finale gekomen. En toen kwam die fameuze donderslag in de heldere, blauwe Engelse hemel, het ondenkbare gebeurde: Gent klopte de ploeg van "Trinity Hall Cambridge". De "Grand Challenge Cup" die sedert het bestaan van de "Royal Henley Regatta" in 1839 nooit Engeland verlaten had, werd nu voor de eerste maal, na 67 jaar, meegepikt door die Gentenaars.

Wanneer zij dan een week later 's avonds in de Zuidstatie aankwamen was Gent te klein om al het volk op te vangen. Rond het station en in de Vlaanderenstraat kon men op de koppen lopen. Brabançonne, bloemen, grootse stoet met 3 muziekkorpsen en 65 verenigingen met hun vaandel. Tocht naar het Stadhuis via een kleine omweg: Vlaanderenstraat, Laurentplein, Brabantdam, Kouter (waar ze bedolven werden onder de bloemen), Veldstraat, Korenmarkt.

Op het stadhuis toespraak van Burgemeester Braun die al niet minder enthousiast was dan al de anderen. Op een tafel waarrond de glorierijke overwinnaars en heel de Gemeenteraad geschaard waren, stond de zo vurig betwiste "Grand Challenge Cup". Een te gecompliceerd woord voor de meeste Gentenaars die er onmiddellijk de "Fãoze" van gemaakt hadden.

De Burgemeester zei onder meer: “Wij kunnen niet onverschillig blijven voor een zuldanic schitterend succes. Het Stadsbestuur heeft beslist medailles van verschillende grootte te laten slaan: 2 grote voor de Clubs en 11 kleine voor de roeiers, de stuurman en de trainers.

Na de plechtigheid op het Stadhuis ging de stoet onder massale belangstelling verder langs de Mageleinstraat, Koestraat, Korte Dagsteeg, de Lammerstraat, zo naar de Kuiperskaai waar in de “Valentino” een groot feest werd gehouden. Hoeveel keren die dag (en nacht) het gekende refreintje “Wij hèn de fâoze meegebroocht” weerklonken heeft, zal niemand bij benadering kunnen zeggen. Nog 2 maal zouden de Gentenaars deze stunt herhalen: het jaar nadien en nog eens in 1909.

5 Juli 1911

Geboorte te Gent van Ignace De Sutter.

Deze priester, componist en muziekpedagoog schreef een “Inleiding tot het muziek beluisteren”. Hij componeerde vele liederen, waaronder “Singhet ende weset vro”.

Hij stierf te Belsele op 10 Augustus 1988.

5 Juli 1941

Eerste opvoering van het eerste stuk van Romain Deconinck in de “Minard”: “Past op de velodieven”.

5 Juli 1955

Dood te Gent van Gustave Magnel.

Hij werd geboren in Essen op 15 September 1889.

Hij behaalde aan onze Universiteit zijn diploma van Ingenieur van Bruggen en Wegen, werd er Buitengewoon Hoogleraar in 1932 en Gewoon Hoogleraar in 1937.

Internationale reputatie op het gebied van de betonbouw, inzonderheid het spanbeton.

De St-Niklaaskerk is veel aan hem verschuldigd.

Het is trouwens onder zijn impuls dat in 1936 de vereniging “De Vrienden van de St-Niklaaskerk” gesticht werd.

Hugo COLLUMBIEN

Gustave Magnel.

HET STOOKGEBOUW VAN DE GENTSE UNIVERSITEIT ST. PIETERSNIEUWSTRAAT

Het stookgebouw is gelegen aan de overzijde van de Muinkkaai, halfweg tussen de achterzijde van het Vooruit-gebouw en de Kinopolis (Decascoop).

Het middeleeuws Emmaüskasteeltje bood eeuwenlang een bijzonder mooi overzicht over de scheldevlakte. Pas in de twintigste eeuw werd het aan verval onderhevig stookgebouw opgericht, waardoor het kasteeltje totaal verdween achter een fabriekachtig scherm.

Dit gebouw was vroeger een elektrische centrale en verwarmingsinstallatie op kolen ten dienste van de universitaire gebouwen. De kolen werden in vier be-

tonnen kolentrechters gestort, die als een massale betonwand het gebouw bekronen. Het stookgebouw paalt aan een lang eentonig gebouw met vijf bouwlagen. Het stookgedeelte is nog twee van dergelijke bouwlagen hoger, en staat nog twee meter vóór de bouwlijn van dat te lange en schoolachtig gebouw. Het verhoogt sterk de disharmonie met de Muinkkaai doordat het zich ook enorm opdringt. De indrukwekkende betonbekroning met storende donker gestreepte gietlagen en een begin van gevaarlijk betonrot bepaalt de eerste aanblik. Dit typisch industrieel gebouw dat intussen, -volgens de ontwerper- als industriële archeologie geklasseerd werd, vernietigt het klassieke uitzicht van de als stad-zicht geklasseerde Muinkkaai.

Op de informatie avond van de universiteit op 5 november 2003 werd door de ontwerper verklaard dat er een multifunctioneel studentenhuis zou ondergebracht worden in het stookgebouw. Er was een toelating bekomen van de commissie van monumenten om de laatste van de vier enorme stookketels af te breken. Men moest er echter een grote foto van ophangen.

Op 3 februari 2004 verscheen in de Gentenaar een artikel met als hoofding "Dit monument (het Emmaüskasteeltje) aan het zicht onttrokken?" Er staat verder letterlijk "In tegenstelling tot wat de heer De Carne denkt is het *niet* geklasseerd, de universiteit vormt het gebouw om tot een studentenhuis en polyvalente zaal. Door haar expansie kan de universiteit alle gebouwen goed gebruiken" aldus de heer Geert van Doorne van de dienst monumentenzorg.

Een universiteit moet zich beter gedragen dan een gewone projectontwikkelaar. Een grondig onderzoek is zeker noodzakelijk vooraleer beslist wordt over de beste inplanting van een universitair gebouw. De verkeersoverlast in de kom van Gent moet zoveel mogelijk beperkt worden. Complexen die niet noodzakelijk in het centrum thuis horen, moeten op andere plaatsen ingeplant worden, bijvoorbeeld tussen de de Pintelaan en de Krijgslaan bij de bestaande faculteiten, eventueel zelfs op de militaire opslagplaats. Het militair depot staat er omgevingsvreemd, fabrieksachtig, in de woonbuurt, en tevens is het een potentieel militair doelwit. Ook andere locaties kunnen eventueel gemakkelijker gevonden worden.

Nieuwbouw is meestal beterkoop dan verbouwen. Als dit dan ook kan gerealiseerd worden met meerdere onderwijsinstellingen kan dit een groot financieel voordeel opleveren voor de betrokken partijen. Een kapitaal geïnvesteerd onder een kolonbunker om een studentenhuis in te richten zal ontegensprekelijk een minderwaarde betekenen in vergelijking met een modernogende constructie: denk aan de vetusteits-minderwaarde.

Betonrot is gevaarlijk, het zal herhaalde herstellingen duur maken. Het gebouw moet geïsoleerd worden aan de binnenzijde van de buitenmuren. Doordat de buitenmuren zich buiten de isolatielaag bevinden zullen er problemen komen met vocht veroorzakende koude bruggen.

Wanneer de universiteit het studentenhuus toch in de onmiddellijke omgeving wil, kan er gebouwd worden op de parking van de Kinopolis, waarvan ze samen met de Artevelde Hogeschool mede-eigenaar is.

Er kan ook een studentenhuus in afspraak met de stad Gent opgericht worden op een te onteigenen gebied tussen de Kuiperskaai, de St.Pietersnieuwstraat. De universiteitsgebouwen moeten een karaktervolle en aantrekkelijke sfeer uitstralen. We kunnen onmogelijk de culturele uitstraling van Oxford en Cambridge benaderen maar het eeuwenoude Emmaüskasteeltje uit zijn isolement halen is een dwingende culturele noodzaak.

Het in eer herstellen van dit Emmaüskasteeltje bevordert de harmonische bewoonbaarheid en ook de toeristische aantrekkelijkheid van deze omgeving. De verveling van het té lang universiteitsgebouw mag niet nog meer geaccentueerd worden door het aanpalend industriële stookgebouw. Een open groene ruimte met zicht op het zeldzame oude kasteeltje is ook daarom een culturele must. Er is in het verre verleden al zeer veel verknoeid door zogezegde "expansiebehoeften" waarvan de noodzaak van inplanting niet voldoende onderzocht werd. Door aan het industriële gebouw een nieuwe functie toe te kennen scheppen wij voor vele jaren een beschamende toestand door gemis aan waardegevoel voor zeldzame historische gebouwen.

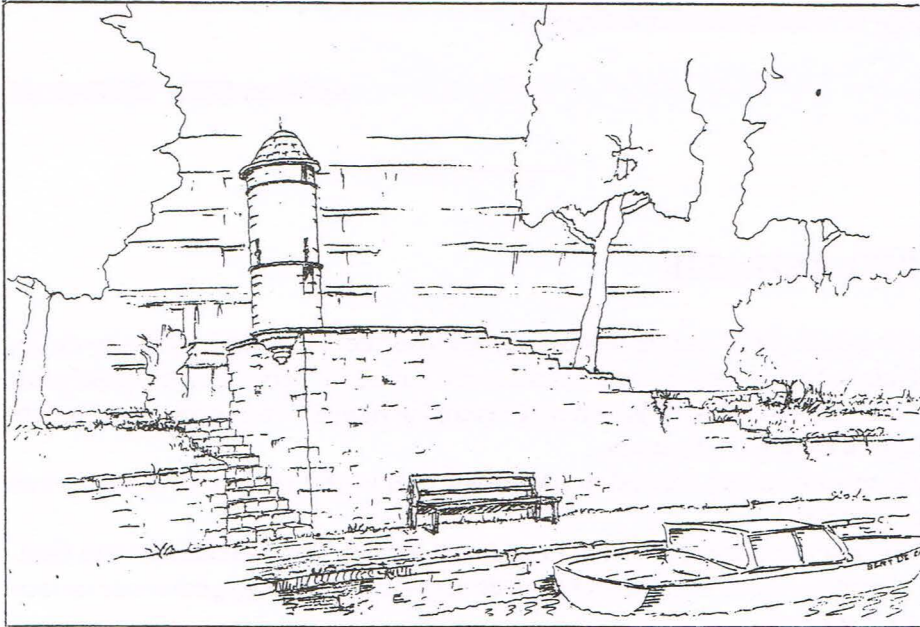
Het strekt de commissie van monumenten tot eer dat het stookgebouw niet geklasseerd werd.

De universiteit die dezelfde culturele verantwoordelijkheid draagt zou deze opvatting best bijtreden en de mistoestand niet bestendigen door een verbouwing.

Ware het niet raadzaam om alle bevoegde instanties bijeen te brengen om naar een meer doordachte oplossing voor het studentenhuus te zoeken? Kan door monumentenzorg een afbraak subsidie toegekend worden? Is er onteigening wegens openbaar nut mogelijk tenbate van de leefbaarheid van de omgeving en het toerisme? Dit kadert dan ook in het toeristisch aantrekkelijk maken van gans de Muinkschelde.

Vanaf de opengelegde Reep kunnen de troosteloze achtergevels van de Brabantdam in de Scheldebocht tot de Kuiperskaai voorzien worden van ruime aan te leggen aaneensluitende terrassen, het water is er breed genoeg. De eigenaars kunnen er individueel gebruik van maken, ze kunnen dan van de achterkant van hun eigendom genieten. Het zal een aansporing zijn om -eventueel betoelaagde achtergevels meer in harmonie te brengen met de verfraaiing van de terrassen. Een eigenaar die zijn achtergevel niet ziet heeft geen behoefte er iets aan te verbeteren (zelfs met subsidies). Als afscheiding tussen de individuele terrassen kan beplanting voor opvrolijking zorgen.

Ook aan de overzijde van de Kuiperskaai dient erop gelet te worden dat het te onteigenen gebied aantrekkelijk gemaakt wordt. Projectontwikkelaars hebben

Oorspronkelijke toestand van de "Peperbus".

hier doorgaans té weinig aandacht voor. De Muinschelde is het waard om op die manier een toeristische bezienswaardigheid te worden!

Vanuit de Scheldebocht aan de Reep bereiken wij de gebouwen aan het Zuid en de achtergevel van het Vooruit-gebouw. Langsheen de Muinkkaai met haar talrijke neoklassieke woningen bereiken wij dan het Emmaüskasteeltje in een rustgevende groene omgeving, (of studentenhuis onder kolentrechtters). Verderop zien we het merkwaardig terrassengebouw, het is met groen opgevrolijkt . De boveneen liggende terrassen liggen telkens achteruit zodat het zeer hoge gebouw zich helemaal niet opdringt tegenover de geklasseerde Muinkkaai. Nog verderop komt een kubusvormige nieuwbouw die de zijkant van de St. Pieterskerk gedeeltelijk zal afschermen. Hopelijk komt dit nieuwe gebouw in harmonie met de omgeving.

Nog verder zien we de St. Pietersabdij met groene wijngaard en de prachtige koepelkerk. Als eindpunt bereiken wij het oude peperbusje dat in de toekomst zou kunnen hersteld worden in zijn oorspronkelijke toestand van wachthuisje op de hoek van de stadsmuur. (zie bijgevoegde schets).

Het kan met een groene strook met de eventuele universitaire uitbreiding een geïntegreerd geheel vormen.

N.B. Op het panoramisch zicht van Gent daterend 1534 staat het Emmaüskasteeltje reeds afgebeeld. De Pagadder of traptoren diende in de late

Middeleeuwen als uitkijkpost voor de in de verte naderende schepen. Pagadders zijn in onze streek zeer zeldzaam!

Architect BERT DE CARNE

BIBLIOGRAFIE

Ter gelegenheid van de tentoonstelling over de Vrijmetselarij die in de St-Pietersabdij doorging van 3 oktober tot 4 januari jl. verscheen een prestigieus boek, getiteld **“Van Wijsheid met Vreugd gepaard”** Twee eeuwen vrijmetselarij in Gent en Antwerpen.

De misschien wat vreemd overkomende titel is afkomstig uit een 18e eeuwse maçonniek lied.

Dit boek dat uitgegeven werd in opdracht van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen geeft een overzicht van de vrijmetselarij bij ons gedurende de laatste 2 eeuwen.

Diverse aspecten ervan worden behandeld in zo veel hoofdstukken, zoals o.m. “Militairen en vrijmetselarij in de 18e eeuw”, “Orangisme en vrijmetselarij”, “Over vrijmetselaars en levensbeschouwing”, “Vrijmetselaars en onderwijs”; enz.

Dit boek kan natuurlijk beschouwd worden als een “must” voor vrijmetselaars, maar het is waarschijnlijk nog interessanter voor dezen die dat niet zijn, want de meerderheid onder hen heeft slechts een zeer vaag idee, zo niet een totaal verkeerd idee van wat vrijmetselarij is. Vergeten wij niet dat nog geen eeuw geleden op bepaalde katholieke scholen onderwezen werd dat vrijmetselaars een pact gesloten hadden met de duivel. Bij het lezen van dit boek zal men vlug tot de conclusie moeten komen dat de duivel daar niets mee te maken heeft.

Het boek heeft een formaat van 22,5 x 28 cm., telt over de 200 bladzijden en bevat een 175-tal afbeeldingen en foto's. Het kost 45,00 euro (1.815 fr.) en is te bekomen in de boekhandel. Wie moeilijkheden zou hebben om het daar te vinden kan nog altijd contact nemen met het Liberaal Archief of met het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

In de reeks **“Gent van toen en nu”** verscheen N° 3 **“De eeuwige stad”** en N° 4 **“De kunstzinnige stad”**.

“De eeuwige stad” werd opgesteld door Daniël Vanacker en behandelt voornamelijk het thema **“Tijd”**, dus klokken, beiaarden, uurwerken en tijdgebonden zaken zoals spoorwegen, stations, etc. Een 85-tal interessante foto's waaron-

der zeer merkwaardige tijdbeelden, verspreid over 30 bladzijden.

N° 4 “De kunstzinnige stad” werd opgesteld door Geert Van Doorne.

Op dit gebied heeft Gent natuurlijk enorm veel te bieden en het kon niet anders of men moest een beperkte keuze maken. Maar bij de gemaakte keuze kan men zich toch wel vragen stellen. Was het nodig bij de uitgekozen “kunstwerken” een gelukkiglijk niet meer bestaande gebarste ofgeknotte piramide in klei te nemen die afkomstig was van “Chambres d’amis”?

Of het de Kouter ontsierend rechtstaand reuzeblad van die Amerikaanse dat, wordt beweerd, een hommage is aan het Lam Gods. (Wat zouden de Van Eycks content geweest zijn hadden ze dat geweten).

Was die stomme mosselpot van Broodthaers nu echt de juiste keuze als symbool van Gent als kunstzinnige stad? Men heeft gemeend ook een volle bladzijde te moeten besteden aan een lelijke en absurde constructie van de droge komiek Panamarenko.

En is een hopeloos banale woning in de Tinnepotstraat representatief voor het kunstzinnige Gent?

Toch maar kopen wegens het 80-tal andere interessante foto’s.

Prijs: 3,95 euro (159 fr) In de boekhandel en in verschillende dagbladwinkels.

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag van Mevrouw **Marleen Verdonck** (Moerbeke-Geraardsbergen):

Ik ben op zoek naar foto’s en een paar gegevens van;

1. De Appelstraat (Brugse Poort). Vroeger was daar een klooster van de Broeders van Liefde en daar rechtover stonden er een aantal kleine woningen met een grote tuin. Mijn grootouders en een groot deel van de familie (Verdonck) bewoonden deze huisjes. Daar ik een boekje over mijn familie en het leven van deze mensen in Gent aan het schrijven ben zou het mij enorm plezier doen foto’s van de gevel en de straat te hebben.

2. In de jaren ’60 ging ik ieder weekend uit naar “de jeugdclub” in de Hoogstraat. Kan iemand mij een foto bezorgen van de binnenkant van het café? Dat is een stukje jeugdsentiment en dat zou ook deel uitmaken voor mijn famous boekje.

Hopelijk dan iemand mij hierbij helpen en krijgt elkeen al ne dikke merci.

Antwoord van de heer **Gaëtan Regniers** op de vraag van de heer **Jean Marie de Wulf** (Gh. Tyd.2004 - N°1 - p.64):

De haan op de gevel van het ABVV-gebouw aan de Vrijdagmarkt (Ons Huis) komt aan bod in het boekje dat vorig jaar over dit imposante gebouw verscheen: Geert Vandamme schreef hierin het stuk "Socialisme, Coöperatie, Kunst&Cie" 100 jaar Ons Huis, een bouwhistorische benadering. Het werk- "Ons Huis"- werd in 2002 uitgegeven door Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis.

Volgend citaat (van p.31) geeft meer uitleg bij de bewuste haan:

"Volgens een populaire stadslegende zou deze haan aan Edward Anseele geschonken zijn door Waalse arbeiders die hem met een bezoek kwamen veren.

Geen enkele bron kan dit verhaal echter staven. Daartegenover staat dat de kraaiende haan één van de belangrijkste en niet alléén socialistische-symbolen is.

Sinds de Oudheid wordt de haan namelijk als de baas van het Neerhof gezien en vermits hij kraait vlak voor zonsopgang kan hij dus de duisternis verdrijven. Hij is bijgevolg het symbool van het licht.

Daar in de christelijke leer Jezus het symbool van het licht is, werd het al vroeg gebruikelijk om de haan op kerken (de tempels van het licht) te plaatsen. De socialistische beweging nam deze gedachtegang en symboliek over. De kraaiende haan kondigde de val van de kapitalistische duisternis aan, waarna het socialisme licht zou zegevieren".

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Uit persoonlijke gesprekken is meer dan eens gebleken dat "Ghendtsche Tydinghen" een graag gelezen tijdschrift is. Wij kregen al te horen: "Wanneer er een nieuw nummer binnenkomt lezen wij het onmiddellijk in één adem uit", iets wat volgens ons toch een hele prestatie is.

Het gebeurt ook dat lezers hun appreciatie schriftelijk laten blijken. Dat hoeft natuurlijk niet, maar het doet altijd plezier te vernemen dat het werk van onze medewerkers naar waarde geschat wordt. Een artikel is vlug gelezen, maar slechts weinigen realiseren zich het lang en intensief opzoekingswerk dat er vaak aan voorafgegaan is.

Enkele uittreksels uit recente brieven:

Van de heer **Jaime Jurdan**: "Ik herlees nog zeer dikwijls het een of ander artikel over de geschiedenis van onze oude en beroemde stad Gent."

Van de heer **A. De Schepper**: "Ik interesseer mij aan AL wat in uw tijdschrift verschijnt."

Van de heer **Etienne Hublau**: "Met dank voor de zeer interessante "Ghendtsche

Tydinghen die ik regelmatig mag ontvangen”.

Van ons Beschermid de heer **Piet Van Eeckhaut**: “Met genoeg lees ik uw publicatie. Mijn bijdrage heeft dus de symbolische betekenis dat ze veel waardering inhoudt voor u en allen die medewerken aan de Kring en aan het tijdschrift. U bezorgt mij -en velen- veel leesgenot.”

Gênsche Prâot

Lewerklets es ne kliermaaker van ‘t halverdrije donker. Hij zit mêer in d’hirbirge aos op zijn taofel, in hij hee tons nog de vuile gewente van iedere kîer dat hij en nieuwe kostume veur iemand mâokt, dâor iest zelve ne kîer mee te gâon wandele!

‘t En es nie ghêl îerlijk, zegt hij ezuu, mâor ‘t es profijtig.

Op ne kîer wast hij weeren uitgeklopt gelijk ne fieskadijn. Hij trok nâor Drongen in kwam dâor in en grûut hirbirge wâor dan ze eten in lozement gaove.

- Geef mij ne kîer e glas Champagne, zeid hij aost hij binnekwam.

- ‘k Verkûpe da nie, menhîerre den baron, zeid de bâozinne.

- Geef mij tons en stijve pinte bier, zeid hij ezûu.

- Jâo ek, zei ze zij.

- Moederke, zeid hij, g’hêt dâor op u hof ne schûune kalekoeu lûupe, dâor zoe ‘k ne kîer wille van ete. ‘k Ben ezûu nen halve kwibuus in ‘k en kijke nâor gie geld.

- Aos ge gij wil wachten in betâole, menhîere den baron, ‘t en kan mij nie schille, mee en uurken of twieë es ‘t hij gerfed.

- Pluimt hem mâor, zei Lewerklets. Hij omstak en sigare in begost zijn gazette te leze.

Twie uurkes laoter kwam de baozinne af.

- Hij es g’ried, menhîere den baron, zei ze ezûu, ge keun binnen gâon.

Lewerklets zett’g hem aan taofel. Hij haod al îenigte pinte gedronke, in zijn cens gegoste te schuive.

- Hoevele kost da, madam, vroegt hij..

- Ha, menhîere den baron, zei ze zij, hij kost vijftien fran.

- ‘t Es ne dîere veugel, zei Lewerklets, mâor hij ziet er goed uit. Wete wa da ge doet, moederke, zeid hij ezûu? Snijd er mij veur vijf en tzeventig centimen af, ‘k zal der wel genoeg mee hên, en doet er nog en tzûurken bier bij...

Den bâos es afgekome in hee Lewerklets op strâot gesmete.

Jan CLEPPE

oudheidkundige kroniek

In de "Gazet van Gent" van 1 December 1924 verscheen een artikeltje van Alfons Van Werveke over

ZONNE- EN REGENSCHERMEN

De heer Jozef Hye Hoys komt aan het Museum van Oudheden te Gent een belangrijke verzameling zonne- en regenschermen ten geschenke te geven. Het is wel der moeite waard eens stil te staan voor die voorwerpen, de paraplu's vooral, welke onze huidige jeugd en ook wel de ouden van dagen, wat al te zwaar zouden vinden om bij twijfelachtig weer op wandel mee te nemen.

Parasol is een Italiaansch woord, bestaande uit den stam van *parere*, afwenden, en *sol*, zon. Parapluie is in het Fransch op 't model van *parasol* gemaakt met *para* en *pluie*, regen.

De zonnescerm heeft voor den regenscherm bestaan. Wij zullen niemand verwonderen met te zeggen, dat noch de een, noch de andere in België zijn uitgevonden. De *Italiaansche* naam *parasol* wijst er genoeg op, dat het tuig in een land van de zon is ontstaan. De kroniek van Boreaux weet te vertellen, dat hij in 1580 voor 't eerst werd gebruikt. Of het echt is kunnen wij niet nagaan, maar zeker is het, dat de kluchtige Fransche charlatan Tabarin in 1622 dezen zin schreef: ".....voortaan zal men ze niet meer parasols heeten, maar paraplu's en kraagbeschermers." Platen van de eerste helft der XVIIe eeuw laten dames zien gevolgd van pages, die breede zonneschermen boven het hoofd houden. Het inventaris van het Fransche kroonmobiel, in 1673 opgemaakt, vermeldt "elf zonneschermen van taf verschillend van kleur en drie van wasdoek, om laag versierd met zilveren kant."

Wij hebben gezien dat het woord *paraplu* reeds is een tekst van 1622 voorkomt. Er is veel tijd noodig geweest om het bij onze zuiderburen in de gewone omgangstaal te vinden, want Richelet zegt in 1680: "Eenige dames beginnen dat woord te gebruiken, maar het is niet aangenomen, en men mag het alleen al lachende uitspreken, 't is wat men *parasol* noemt."

Door de Fransche Academie werd het eerst in haar woordenboek opgenomen in de uitgaven van 1715. Uit Richelet's tekst blijkt wel, dat in 1680 de regenscherm niets anders was dan een zonnescerm, waarvan de stof ondoordringbaar was gemaakt om er den regen te doen afloopen. Men gebruikte daartoe wasdoek. Op het einde van de XVIIe eeuw bedacht men, om het tuig minder zwaar te maken, het wasdoek te vervangen door taf bestreken met gom. Tot dan toe waren zonne- en regenschermen altijd vast, nooit plooibaar geweest. Men verbeterde ze derwijze dat de baleinen, echt walvischbaleinen, tegen den stok konden worden neergeleid. Om den regenscherm dan gesloten te houden

schoof men over het overtrek een grooten koperen ring, die met een zijden koordje aan de stoffe bevestigd was. Een nieuwe verbetering was de koperen buis in den beginne wel 16 centimeter lang, waaraan de vorken werden bevestigd, die de baleinen open hielden als men den paraplu gebruikte.

De buis wordt dan in de hoogte gehouden door een veer, die uit den stok springt. 't Is eerst later dat men er op dacht een zelfde veer bij de kruk te plaatsen, die door de buis sprong om den regenscherm gesloten te houden.

Dan verdween de koperen ring, die boven het overtrek gleed. Om de stoffe tegen sleet te verhoeden, als men het tuig niet gebruikte, stak men het in een lederen schacht, als een degen in de schede.

Voor zooveel wij weten zijn de regenschermen tot in de eerste helft van de XIXe eeuw zeer belemmerende meubelstukken geweest. Als wij zoo een relequie bekijken, begrijpen wij gemakkelijk hoe ze langen tijd niet algemeen zijn geweest, en men zich liever in een grooten kapmantel hulde.

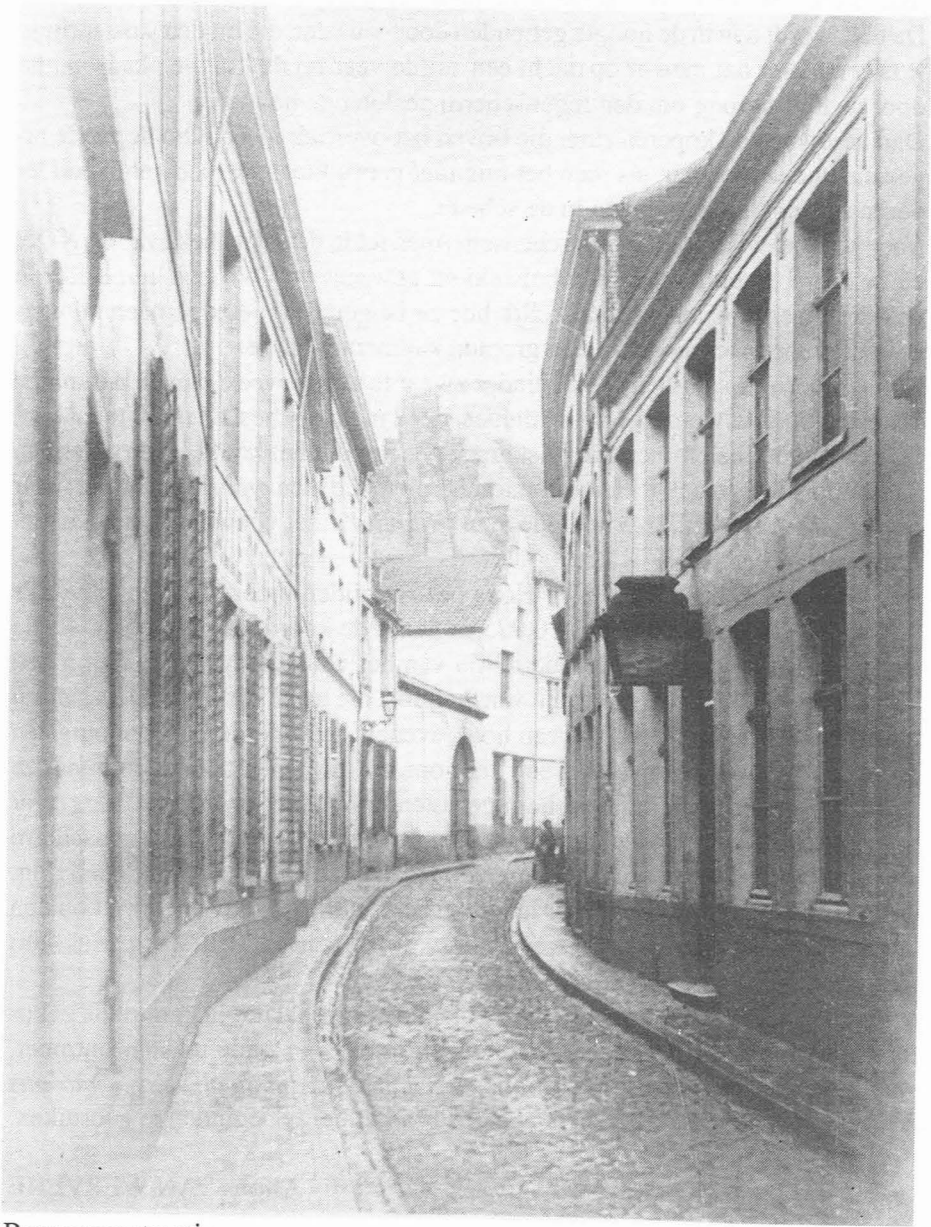
Zonneschermen schijnen altijd minder zwaar te zijn geweest dan de paraplu's. Daar ze gebruikt werden door de dames, deed men zijn best ze slank te maken, lichter, minder belemmerend, juist groot genoeg om het hoofd tegen de zon te beschutten. Men maakte kleine zonneschermen, die men *ombrello's* heette, naar het Italiaansch. *Markiezen* noemde men *ombrello's* met vouwbaren stok en met franjes gezoomd.

De gift van den heer Jozef Hye Hoys bestaat onder ander uit twee paraplu's van de XVIIIe eeuw. De een is 0,975 m. lang: de koord van den boog, als de regenscherm open is, dus de middellijn van het vlak, dat hij tegen den regen beschermt, is 1,47 m. lang; de punt van den stok, die uit de stoffe steekt, is gansch met koper beslagen; de stok is van hout, evenals de kruk; de koperen buis van de vorken is 16 cm. lang; er is een veer om het tuig open te houden, maar ze springt nog niet in de buis om hem gesloten te houden; de koperen ring is er nog om, evenals het zijden koordje, dat hem vasthoudt. Gansch de regenscherm weegt 1,14 kgr. De andere is op dezelfde wijze gemaakt, maar heeft geen ring, en men steekt hem in een zwaar lederen schacht, die nogal veel gelijk op een landkaartenkoker. De paraplu weegt 1,02 kgr., de schacht 0,2925 kg., dus nam men op wandeling of boodschap 1,3125 kg. mede.

Wij meenen, dat de paraplu bij ons in Vlaanderen veel later in gebruik is gekomen dan in Frankrijk; althans wij hebben nooit zeer oude teksten ontmoet, waarin men er van spreekt. *De dobbelen Schaepers Almanach voor 't jaar ons Heeren 1816* zegt, dat men hem eerst in 1754 alhier is beginnen te gebruiken.

Alfons VAN WERVEKE

DIT BESTAAT NIET MEER

Regnessenstraatje.